

VAASAN YLIOPISTO
KAUPPATIETEELLINEN TIEDEKUNTA
LASKENTATOIMEN JA RAHOITUKSEN LAITOS

Anu Immonen

**TILINTARKASTAJALÄHTÖISEEN JA ASIAKASLÄHTÖISEEN
TILINTARKASTAJAN VAIHTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT**

Laskentatoimen ja rahoituksen
pro gradu -tutkielma

Tilintarkastuksen linja

VAASA 2008

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	9
1.1. Tutkimusongelma, lähestymistapa ja rajaus	11
1.2. Aiheen merkitys	12
1.3. Tutkielman rakenne	14
2. TILINTARKASTAJAN VAIHTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT	15
2.1. Tilintarkastajalähtöiset tekijät	17
2.1.1. Mukautettu tilintarkastuskertomus	17
2.1.2. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen	24
2.1.3. Valvontaympäristö	28
2.1.4. Ensimmäinen tutkimushypoteesi	32
2.2. Asiakaslähtöiset tekijät	33
2.2.1. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu	33
2.2.2. Erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista	39
2.2.3. Tilintarkastuspalkkio	43
2.2.4. Toinen tutkimushypoteesi	47
3. EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN AINEISTO JA METODIT	49
3.1. Tutkimusaineisto	50
3.2. Tutkimuksen muuttujat	52
3.3. Tutkimusmenetelmä	56
4. TUTKIMUSTULOKSET	58
4.1. Tilintarkastajalähtöiset tekijät	58
4.2. Asiakaslähtöiset tekijät	65
4.3. Tutkimustuloksiin liittyviä huomioita	71
5. YHTEENVETO	74
LÄHDELUETTELO	77
LIITTEET	83
LIITE 1. SPSS-tulosteet tutkimustuloksista	83

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1. Tilintarkastajan vaihtumiset yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007.	10
Kuvio 2. Tilintarkastajalähtöiset ja asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007.	10
Kuvio 3. Edeltävältä tilintarkastajalta mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneiden yritysten jako ryhmiin (Smith 1986: 97).	19
Kuvio 4. Uudelta tilintarkastajalta vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneiden yritysten jako ryhmiin (Smith 1986: 98).	20
Kuvio 5. Tilintarkastuskertomuksen vaikutus päätöksentekoon (Libby 1979: 100).	25
Kuvio 6. Tilintarkastajan vaihtumisten jakaantuminen tilintarkastajalähtöisiin ja asiakaslähtöisiin.	54

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1. Tutkielman muuttujat.	53
Taulukko 2. Mukautettu tilintarkastuskertomus, tilintarkastuskertomuksen laajuuden rajoittaminen sekä valvontaympäristö-havaintojen frekvenssit ja prosenttiosuudet.	55
Taulukko 3. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu, erimielisyydet laskentaperiaatteissa sekä tilintarkastuspalkkio -havaintojen frekvenssit ja prosenttiosuudet.	56
Taulukko 4. Mukautetun tilintarkastuskertomuksen vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	58
Taulukko 5. Mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	59
Taulukko 6. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	61
Taulukko 7. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	62
Taulukko 8. Valvontaympäristön vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	63
Taulukko 9. Valvontaympäristön ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	64
Taulukko 10. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	65
Taulukko 11. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	66
Taulukko 12. Erimielisyyksien vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	67

Taulukko 13. Erimielisyyksien ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	68
Taulukko 14. Tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.	69
Taulukko 15. Tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.	70

VAASAN YLIOPISTO

Kauppatieteellinen tiedekunta

Tekijä:	Anu Immonen	
Tutkielman nimi:	Tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavat tekijät	
Ohjaaja:	Teija Laitinen	
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri	
Laitos:	Laskentatoimen ja rahoituksen laitos	
Oppiaine:	Laskentatoimi ja rahoitus	
Linja:	Tilintarkastuksen linja	
Aloitusvuosi:	2003	
Valmistumisvuosi:	2008	Sivumäärä: 88

TIIVISTELMÄ

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, johtuvatko tilintarkastajalähtöinen ja asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen eri syistä. Tutkielmassa testattiin kuuden eri tekijän yhteyttä tilintarkastajan vaihtumiseen ja selvitettiin, mitkä tekijöistä vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen ja mitkä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Tutkielman teoriaosassa käsiteltiin tilintarkastajan vaihtumiseen liittyviä aikaisempia tutkimuksia. Aikaisempien tutkimusten perusteella löydettiin tekijöitä, joiden on havaittu olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Nämä tekijät nimettiin TL- tai AL-tekijöiksi sen mukaan, odotettiin niiden olevan yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen vai asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkielmassa muodostettiin kaksi hypoteesia, joita testattiin empiirisesti. Tutkielman aineisto kerättiin Audit Analytics -tietokannasta ja se koostui 11 483:sta tilintarkastajan vaihtumisesta yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007. Tutkimusmenetelmänä käytettiin Khin neliö -testiä.

Tutkielman tuloksena havaittiin, että eri tekijät vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimustulokset osoittivat, että jos tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu tai jos valvontaympäristössä on ongelmia, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on tilintarkastajalähtöinen. Edelleen havaittiin, että jos asiakasyritys on saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen, asiakasyrityksen johdolla ja tilintarkastajalla on erimielisyyksiä laskentaperiaatteista tai tilintarkastuspalkkion koosta, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei tutkimustulosten mukaan selitä tilintarkastajan vaihtumisen lajia tilastollisesti merkitsevästi.

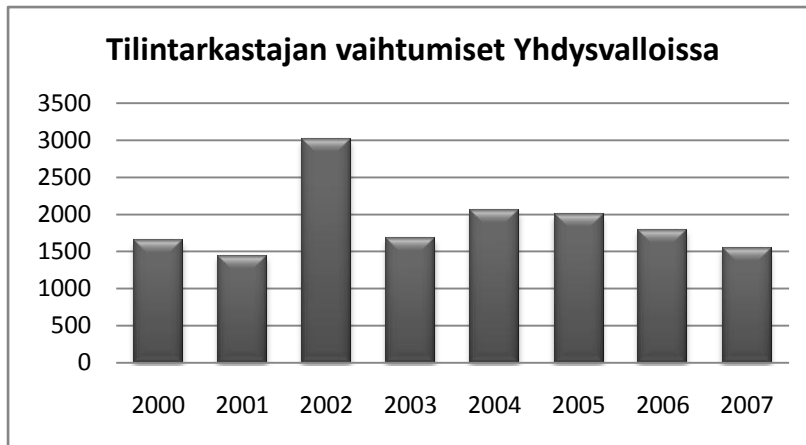
AVAINSANAT: tilintarkastus, tilintarkastajan vaihtuminen, Khin neliö -testi

1. JOHDANTO

U.S. Securities and Exchange Commission (SEC) eli Yhdysvaltain arvopaperi- ja pörs-sikomitea on ilmaissut huolensa lisääntyneistä yritysten tilintarkastajien vaihtumisista sekä vaihtumisten syistä, joista yritysten sidosryhmät usein jäävät epätietoisuuteen (Haskins & Williams 1990). Kun yrityksen tilintarkastaja vaihtuu, yritys raportoi tilintarkastajan vaihtumisesta SEC:lle 8-K-lomakkeella. Tällä lomakkeella yrityksen tulee raportoida tietyt asiat yrityksen tilanteesta sekä tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon mahdollisista erimielisyyksistä (Hagigi, Kluger & Shields 1993). Vaikka SEC on tiukentanut raportointivaatimuksiaan, yritysten ei vielääkään ole pakollista ilmoittaa tarkkaa syytä vaihtumiseen (Haskins & Williams 1990). 8-K-lomakkeella yritys saa vapaaehtoisesti raportoida tilintarkastussuhteen päättymisen syyn, mutta esimerkiksi vuonna 2006 tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä jopa 73 % jätti syyn ilmoittamatta (Hagigi ym. 1993; Grothe & Weirich 2007). Näin ollen sijoittajat jäävät epätietoisuuteen tapahtumista, jotka johtivat yrityksen tilintarkastajan erottamiseen tai eroamiseen, vaikka nämä tapahtumat voisivat hyvinkin vaikuttaa sijoittajien odotuksiin yrityksen tulevaisuudesta.

Tilintarkastajan vaihtuminen yrityksissä on yleistynyt huomattavasti tällä vuosikymmenellä (Owens-Jackson, Robinson & Shelton 2008). Enron-skandaali ja Arthur Andersenin kaatuminen horjuttivat tilintarkastustoiminnan uskottavuutta, mikä johti siihen, että viimeisten viiden vuoden aikana yli puolet yhdysvaltalaisista julkisista yhtiöistä on vaihtanut tilintarkastajaa (Grothe & Weirich 2007).

Kuviossa yksi on havainnollistettu tilintarkastajien vaihtumista yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä. Tiedot vaihtumisten määrästä on kerätty Audit Analytics -tietokannasta. Kuviosta näkee, kuinka Arthur Andersenin kaatumisen vaikutus näkyy selvästi vuoden 2002 tilintarkastajien vaihtumisten piikkinä. Tällöin tilintarkastaja vaihtui yhdysvaltalaisissa yrityksissä yhteensä yli kolme tuhatta kertaa. Skandaalia seuraavina vuosina tilintarkastajan vaihtuminen yrityksissä yleistyi. Vuonna 2004 tilintarkastaja vaihtui yrityksissä yli kaksi tuhatta kertaa. Viime vuoteen mennessä vaihtumisten lukumäärä oli laskenut noin 1500 tilintarkastajan vaihtumiseen.

Kuvio 1. Tilintarkastajan vaihtumiset yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007.

Tilintarkastajan vaihtuminen voi johtua siitä, että tilintarkastaja eroaa tehtävästään (tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen) tai siitä, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan (asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen). Kuviossa kaksi on verrailtu näiden yleisyyttä ja kehitystä viime vuosina. Kuvion perusteella sekä tilintarkastajalähtöiset että asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset vaikuttivat nousevaan trendiin vuoden 2002 jälkeen. Asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset tosin jatkoivat kasvuaan vuoteen 2005 tilintarkastajalähtöisten tilintarkastajan vaihtumisten lähtiessä hitaaseen laskuun jo vuoden 2004 jälkeen. Asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset ovat aina olleet yleisempiä. Viime vuonna 67 % tilintarkastajan vaihtumisista oli asiakaslähtöisiä (1031 tapausta) ja vastaavasti 33 % asiakaslähtöisiä (507 tapausta).

Kuvio 2. Tilintarkastajalähtöiset ja asiakaslähtöiset tilintarkastajan vaihtumiset yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007.

1.1. Tutkimusongelma, lähestymistapa ja rajaus

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää, johtuvatko tilintarkastajalähtöinen ja asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen eri syistä. Tilintarkastajalähtöisellä (TL) tilintarkastajan vaihtumisella tarkoitetaan tässä tutkielmassa sitä, että tilintarkastaja eroaa tilintarkastustehtävästään ja asiakaslähtöisellä (AL) tilintarkastajan vaihtumisella sitä, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan. Tutkielmassa tullaan testaamaan useiden eri tekijöiden yhteyttä tilintarkastajan vaihtumiseen ja selvittämään, mitkä tekijöistä vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen ja mitkä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Aikaisemmat tutkimukset ovat keskittyneet tutkimaan yksittäisiä tekijöitä, joilla tilintarkastajan vaihtumista voi selittää. Tutkimuksissa ei ole niinkään kiinnitetty huomiota siihen, johtuiko tilintarkastussuhteen päättymisen tilintarkastajan vai asiakkaan tekemästä aloitteesta. Tätä kysymystä tutkivat ensimmäisen kerran laajemmin Calderon & Ofobike (2008). He todistivat, että eri tekijät vaikuttavat erilajisten tilintarkastajan vaihtumisten taustalla. Tämän tutkielman tavoitteena on saada vahvistusta heidän tuloksilleen. Tutkielmassa pyritään selvittämään vastaus seuraaviin tutkimusongelmiin:

1. Poikkeavatko tilintarkastajalähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen syyt asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen syistä?
2. Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tilintarkastaja eroaa tilintarkastustoimeksiannosta ja mitkä siihen, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan?

Tutkielma on empiirinen tutkimus. Tutkielmassa selvitetään aluksi aikaisempien tutkimuksien avulla, mitkä tekijät ovat yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Nämä tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavat tekijät luokitellaan TL- tai AL-tekijöiksi sen mukaan, oletetaanko niiden teorian mukaan ennustavan tilintarkastajalähtöistä vai asiakaslähtöistä tilintarkastajan vaihtumista. Teoriasta johdetaan hypoteesit. Hypoteeseja testataan tilastollisin menetelmin. Tutkielmassa tullaan testaamaan AL-tekijöiden yhteyttä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen ja TL-tekijöiden yhteyttä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tilastollisen analyysin tulosten perusteella saadaan vastaus hypoteesien paikkansapitävyydestä ja voidaan tehdä johtopäätökset asiakaslähtöiseen ja tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavista tekijöistä. Näin ollen tutkielma on selittävä eli kausaalinen tutkimus (Heikkilä 2002: 15).

Tutkimusote on kvantitatiivinen eli määrällinen. Kvantitatiivinen lähestymistapa sopii tämän tutkielman tutkimusongelman ratkaisemiseen paremmin, koska tutkielmassa käsitellään paljon numeerista tietoa ja koska kvantitatiivisella otteella saadaan aineistoon enemmän havaintoyksikköjä eli tässä tapauksessa tilintarkastajaa vaihtaneita yrityksiä (Heikkilä 2002: 16–18). Tutkielman aineisto on kerätty Audit Analytics -tietokannasta ja se koostuu noin 11 500 tilintarkastajan vaihtumisesta yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007.

Aineiston saatavuuden takia tutkielma rajataan koskemaan vain yhdysvaltalaisia julkisia yhteisöjä. Yhdysvalloissa yrityksen lukumäärä on luonnollisesti huomattavasti suurempi kuin esimerkiksi Suomessa ja tilintarkastajan vaihtumisen raportointi on säännelty tarkasti. Näin ollen tutkielmasta on mahdollista saada laajempi ja monipuolisempi käytännöllä yhdysvaltalaisista dataa. Selittävät muuttujat rajataan ajankäytön takia kuuteen muuttujaan. Myös tilintarkastajan vaihtumisen teoriassa tullaan keskittymään näihin tekijöihin liittyviin aikaisempiin tutkimuksiin.

1.2. Aiheen merkitys

Tilintarkastajan vaihtumisen tutkimuskenttä on havaittu entistä tärkeämmäksi, koska tilintarkastajan vaihtumisella on todistettu olevan merkittäviä seurauksia. Yrityksen tilintarkastajan vaihtumisen on osoitettu vaikuttavan osakkeen arvoon negatiivisesti. Fried ja Schiff (1981) havaitsivat, että yrityksen osakkeen pörssikurssi laskee niihin aikoihin, kun yritys julkistaa tilintarkastajan vaihtumisen. Negatiivinen yhteys voi johtua siitä, että sijoittajien luottamus yrityksen taloudelliseen informaatioon heikentyy tilintarkastajan vaihtuessa. Sijoittajat voivat epäillä, että yritys vaihtoi tilintarkastajaa tavoitteenaan löytää tilintarkastaja, joka hyväksyy johdon haluamat laskentaperiaatteet. Tällöin voi herätä epäily yrityksen tulevasta menestyksestä, sillä laskentaperiaatteiden muutoksilla johto voi pyrkiä peittämään yrityksen ongelmia.

Tilintarkastuksen tarkoituksena on taata taloudellisen informaation luotettavuus. On epäilty, että tilintarkastajan vaihtumisten lisääntyessä nopeasti, *kaiken* taloudellisen informaation luotettavuus voi kärsiä - ei ainoastaan tilintarkastajaa vaihtaneen yrityksen. Luotonantajat ja sijoittajat voivat kokea, että suuri tilintarkastajan vaihtuvuus johtaa siihen, että tilintarkastajat sallivat tavallista enemmän harkinnanvaraisia eriä ja ovat joustavampia laskentaperiaatteiden soveltamisessa. Vaikka tilintarkastajan suuri vaihtuvuus ei tosiasiallisesti johtaisikaan joustavampiin tarkastuksiin, jo epäilykset vahingoittavat

tilintarkastustoiminnan uskottavuutta. Tilintarkastusfunktion uskottavuus, ja siitä seuraavan taloudellisen informaation luotettavuus on säilytettävä, sillä taloudellisen informaation luotettavuus on ehdoton edellytys pääomamarkkinoiden toimivuudelle. (Knapp & Elikai 1988.)

Tilintarkastusalalla on kauan huolestuttanut, että lisääntyneestä hintakilpailusta ja tilintarkastajan vaihtumisen yleistymisestä seuraa tilintarkastuksen laadun huononeminen. Pelätään, että tilintarkastusyhteisöjen tarjotessa tilintarkastuspalvelut liian halvalla, niillä resursseilla tilintarkastusta ei pystytä suorittamaan tehtävän vaatimassa laajuudessa. Toisena vaarana on, että kun ensimmäisen vuoden tilintarkastus on tarjottu halvalla, tilintarkastajan täytyy turvata tulevien vuosien tulot asiakkaalta antamalla tälle hyvä lausunto ja näin säilyttämällä asiakkaansa ja tulonsa. Tällöin tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastajan riippumattomuus on luonnollisesti kärsinyt. Useissa tutkimuksissa tilintarkastuspalkkion on todistettu olevan alhaisempi tilintarkastajan vaihduttua (esim. Deis & Giroux 1996). Huoli tilintarkastuksen laadun huononemisesta näyttäisi kuitenkin olevan turha. Deis ja Giroux (1996) osoittivat, että kun tilintarkastaja on vaihtunut, uuden tilintarkastajan tilintarkastuspalkkio on ensimmäisenä vuonna pienempi, mutta tarkastuksen toteuttamiseen budjetoidaan enemmän tunteja ja tilintarkastuksen laatu on parempi.

Tilintarkastajan vaihtumisella voi olla muitakin positiivisia vaikutuksia. Uusi tilintarkastaja tuo aina oman, uuden näkökulmansa yrityksen laskentatoimen ja taloudellisen raportoinnin järjestämiseen. Lisäksi uudella tilintarkastajalla voi olla ideoita sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan kehittämistä. Yrityksen valvonnan ja toiminnan kehittyessä tilintarkastajan vaihtumisesta hyötyvät niin yrityksen johto kuin sijoittajatkin. (Grothe & Weirich 2007.)

Tilintarkastajan vaihtuminen on paljon tutkittu aihe, mutta tutkimuksissa on harvoin kiinnitetty huomiota siihen, oliko tilintarkastajan vaihtuminen tilintarkastaja- vai asiakaslähtöinen (Calderon & Ofobike 2008). Myös markkinoiden reagoimista näihin erityyppisiin tilintarkastajan vaihtumisiin on tutkittu vähän, mutta voidaan todeta, että markkinat voivat reagoida eri tavoin tilintarkastajalähtöiseen kuin asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumisiin, ja että nämä kaksi olisi tutkimuksissa hyvä erottaa toisistaan (esim. Wells & Loudder 1997). On havaittu, että yritykset, joista tilintarkastaja on eronnut itse, eroavat muista yrityksistä ainakin oikeudenkäyntiriskin perusteella (Krishnan & Krishnan 1997). Edelleen, oikeudenkäyntiriskin suuruus voi vaikuttaa sijoittajien päätöksentekoon.

Edellä esitetystä seuraa, että tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavien tekijöiden tutkiminen on tärkeää sekä teoriatasolla että käytäntöä varten. Vaikka tilintarkastajan vaihtumiseen johtavia tekijöitä on tutkittu paljon, yleistä teoriaa, joka selittäisi tilintarkastajan vaihtumista, ei ole pystytty luomaan. Tällaisen yleisen teorian puute on vaikeuttanut myös lainsäädännön ja raportointisääntelyn kehittymistä (Knapp & Elikai 1988). Näin ollen tilintarkastajan vaihtumisen teoriapohjan vahvistaminen on tärkeää. Uutta tietoa teoriaan voivat tuoda tulokset tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavista tekijöistä aiheen ollessa niin vähän tutkittu. Teorian vahvistuminen auttaa paitsi lainsäätäjiä myös sijoittajia. Sijoittajat tarvitsevat tietoa siitä, kuinka tilintarkastajan vaihtuminen vaikuttaa yrityksen pörssikurssiin. Myös sillä on merkitystä, onko vaihtuminen tilintarkastajalähtöinen vai asiakaslähtöinen. Kun sijoittajat saavat tietoa tekijöistä, jotka vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen, he voivat ennakoita tilintarkastajan vaihtumista ja sen mahdollisia seurauksia aikaisemmin.

1.3. Tutkielman rakenne

Tutkielman ensimmäisessä luvussa johdatettiin aihealueeseen, esitettiin tutkimusongelmat ja pohdittiin aiheen merkitystä. Tutkielman toisessa luvussa eli teoriaosassa käsitellään aluksi tarvetta tilintarkastukselle agenttiteorian näkökulmasta sekä tilintarkastajan valintaa ja johdatetaan siten tilintarkastajan vaihtumisen teoriaan. Teoriaosan ensimmäisessä alaluvussa käsitellään tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä, joiden oletettiin vaikuttavan erityisesti tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. TL-tekijöiden yhteydestä tilintarkastajan vaihtumiseen johdetaan ensimmäinen tutkimushypoteesi. Teoriaosan toisessa alaluvussa käsitellään tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä, joiden oletettiin vaikuttavan erityisesti asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. AL-tekijöiden yhteydestä tilintarkastajan vaihtumiseen johdetaan toinen tutkimushypoteesi. Tutkielman kolmannessa luvussa esitellään empiirisen tutkimuksen aineisto ja metodit. Neljännessä luvussa käydään läpi tutkimustulokset ja esitetään johtopäätökset. Viimeinen eli viides luku käsittää yhteenvedon koko tutkielmasta.

2. TILINTARKASTAJAN VAIHTUMISEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

Agenttiteorian mukaan *tarve tilintarkastukselle* syntyy osakkeenomistajien (päämies) ja johdon (agentti) tavoitteiden ristiriitaisuudesta (agenttiongelman). Teorian mukaan yrityksessä, jossa johto ja omistus ovat eriytyneet, vallitsee tavoiteristiriitoja, sillä molemmat osapuolet ajavat omaa etuaan. Omistajien tavoitteena on voiton maksimointi. Johdolle tärkeintä voi olla esimerkiksi työpaikan säilyttäminen, mikä tarkoittaa vähäisempää riskinottoa, eikä siten johda välttämättä voiton maksimointiin. Agenttiteorian mukaan keskeinen ongelma on myös informaation epäsymmetrisyys. Yrityksen johtajilla on käytettävissään enemmän informaatiota kuin omistajilla. Omistajat eivät näin ollen pysty esimerkiksi valvomaan, työskenteleekö johto tarpeeksi hyvin omistajien tavoitteiden eteen, eikä selvittämään, mikä on ollut johdon panos tavoitteiden saavuttamisessa. Agenttiongelmasta seuraa agenttikustannuksia. Kustannuksia aiheutuu valvonnasta, joka täytyy järjestää sen varmistamiseksi, että johto toimii omistajien eduksi. Lisäksi kustannuksia aiheutuu johdon kannustepalkkauksesta ja muista sitouttamisjärjestelmistä, joilla pyritään lähentämään johdon ja omistajien intressejä. Edelleen kustannuksia aiheutuu niistä menetyksistä, jotka johto on aiheuttanut toimimalla oman eikä omistajien edun mukaisesti. Jotta agentti ei toimisi vastoin päämiehen etua ja jotta agenttikustannukset saataisiin minimoitua, tarvitaan ulkoista valvontaa eli tilintarkastusta. (Jensen & Meckling 1976; Williams 1988.)

Tilintarkastajan valinta on ollut usean tutkijan tutkimuskohteena. On tutkittu, millä perusteilla yritykset valitsevat tilintarkastajansa. Tilintarkastajaa valitsevat tahot punnitsevat eri tilintarkastajien tuottamat kustannukset sekä kustannussäästöt. Kuten yllä on johdettu, tilintarkastus voidaan nähdä yrityksen ulkopuolisena valvontaelimenä, joka vähentää yrityksen agenttikustannuksia. Tilintarkastajat valvovat yrityksen johdon ja muiden työntekijöiden työtä ja heidän tuottamaansa taloudellista informaatiota. Tilintarkastus vaikuttaa yrityksen luotettavuuteen ja toimii eräänlaisena vakuutena yrityksen omistajille, koska osa vastuusta voidaan siirtää tilintarkastajalle. Tästä seuraa, että tilintarkastus tuottaa yritykselle kustannussäästöjä. Kustannussäästöjä syntyy muun muassa vältetyistä oikeudenkäyntikustannuksista, kun virheet vähenevät ja toiminta on säännösten mukaista, sekä siitä, ettei yrityksen arvopapereiden hinta laske, kun sijoittajat voivat luottaa yrityksen tuottamaan taloudelliseen informaatioon. Näin ollen tilintarkastajan valinta voidaan nähdä optimointiongelmaksi, jossa tilintarkastuksen hyötyjen ja tilintarkastuskustannuksien suhteen nettonykyarvo maksimoidaan. (Eichenseher, Hagigi & Shields 1989.)

Valittuaan tilintarkastajan ja toimeksiantosuhteen synnyttyä yritys ei ole kuitenkaan aina tyytyväinen valintaansa ja voi vaihtaa tilintarkastajaa. *Tilintarkastajan vaihtumisesta* seuraa yritykselle sekä suoria että epäsuoria kustannuksia. Suorat kustannukset ovat seurausta pidemmästä tilintarkastukseen käytetystä ajasta. Uusi tilintarkastaja käyttää tarkastukseen enemmän aikaa, koska hänen täytyy ensin tutustua tarpeellisessa määrin asiakkaan liiketoimintaan, prosesseihin, toimialaan ja toimintaympäristöön. Tilintarkastajan vaihtumisesta seuraava epäsuora kustannus on esimerkiksi mahdollinen osakekurssin heikkeneminen. Kasvavista kustannuksista huolimatta yritykset usein vaihtavat tilintarkastajaa, joten on tärkeätä selvittää, mitkä syyt johtavat tilintarkastajan vaihtumiseen. Tilintarkastajan vaihtuminen onkin paljon tutkittu aihe ja tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä on tutkimuksissa löydetty paljon (Williams 1988). Tässä tutkielmassa tullaan käsittelemään mukautetun tilintarkastuskertomuksen, tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen, valvontaympäristön, tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun, asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan välisten erimielisyyksien sekä tilintarkastuspalkkion vaikutusta tilintarkastajan vaihtumiseen.

Empiirisissä tutkimuksissa on havaittu, että *tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen* johtavat eri tekijät (Krishnan & Krishnan 1997). Sijoittajat näyttävät myös reagoivan eri tavoin tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen (Wells & Loudder 1997). Calderon ja Ofobike (2008) tutkivat tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavia tekijöitä. Aikaisempien tutkimustulosten mukaisesti he olettivat, että eri tekijät vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Heidän tavoitteenaan oli luoda malli, jolla tilintarkastajalähtöistä ja asiakaslähtöistä tilintarkastajan vaihtumista voi ennustaa. Tutkimustulokset vahvistivat heidän oletuksensa: eri tekijät vaikuttivat tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen oli seurausta tilintarkastuspalkkioon liittyvistä erimielisyyksistä. Tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen johtavia syitä olivat selvästi tilintarkastusriskiä kasvattavat seikat kuten ongelmat sisäisessä valvonnassa sekä tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen.

2.1. Tilintarkastajalähtöiset tekijät

2.1.1. Mukautettu tilintarkastuskertomus

Tilintarkastusalalla on jo kauan huolestuttanut ”opinion shopping” -ilmiö, jolla tarkoitetaan mukautetun tilintarkastuskertomusten saaneiden yritysten tilintarkastajan erottamista tavoitteenaan saada seuraavalta tilintarkastajalta haluamansa tilintarkastuskertomus (Smith 1986). Muun muassa yrityksen osakkeen pörssikurssi, johdon tulossidonnaiset palkkiot sekä tulossuunnittelun tavoitteet, joihin mukautettu tilintarkastuskertomus vaikuttaa, voivat motivoida johtoa etsimään tilintarkastajaa, joka antaa suotuisamman lausunnon (Archambeault & DeZoort 2001). Myös mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta aiheutuvat kustannukset ajavat johtoa etsimään uutta tilintarkastajaa. Mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta seuraavat kasvaneet kustannukset johtuvat pääomamarkkinoiden reagoinnista. Kriisiyritysten lainanotto kallistuu ja osakkeen pörssikurssi voi kärsiä. Usein myös mukautetun tilintarkastuskertomusten saaneiden yritysten tilintarkastus on pitkittynyt, mistä on myös seurannut lisää kustannuksia (Schwartz & Menon 1985; Craswell 1988).

Ensimmäiset tutkimukset mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välisestä yhteydestä ovat jo 1900-luvun alusta (Craswell 1988). Lukuisat tutkimukset aiheesta eivät ole kuitenkaan johtaneet tutkijoiden yksimielisyyteen mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välisestä yhteydestä. Osa tutkijoista on todistanut, että mukautettu tilintarkastuskertomus vaikuttaa tilintarkastajan vaihtumiseen (esim. Chow & Rice 1982; Craswell 1988; Citron & Taffler 1992). Osa ei ole tulostensa perusteella havainnut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä (esim. Schwartz & Menon 1985; Smith 1986; Haskins & Williams 1990).

Tutkimuksen kohteena mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välinen yhteys on tärkeä, koska mahdollinen yhteys vaarantaa tilintarkastuskertomuksen luotettavuuden. Jos yrityksen johto vaihtaa tilintarkastajaa aina saatuaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja saa aina seuraavalta tilintarkastajalta vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen, eivät yrityksen sidosryhmät voi enää luottaa tilintarkastuskertomuksen oikeellisuuteen. Näin ollen myös tilinpäätösinformaation luotettavuus vaarantuu, sillä tilintarkastuskertomuksessa tilintarkastaja antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös oikein laadittu (Craswell 1988). Uhka siitä, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan, voi vaikuttaa myös tilintarkastajan riippumattomuuteen. Tilintarkastajan

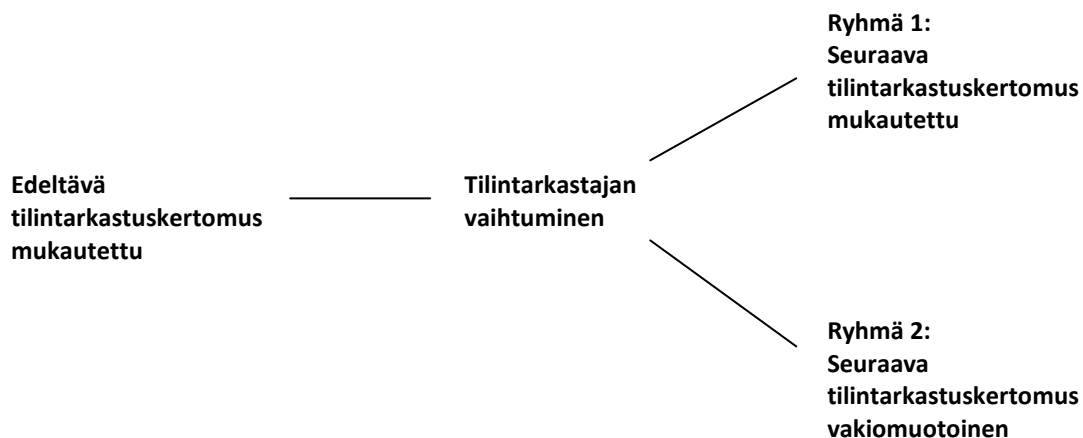
pelko asiakkaansa ja tulonsa menetyksestä annettuaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen voi vaikuttaa tilintarkastajan päätöksentekoon (Citron & Taffler 1992).

Schwartz ja Menon (1985) tutkivat, vaihtavatko kriisiyritykset tilintarkastajaa todennäköisemmin kuin terveet yritykset. He vertailivat konkurssiin menneiden ja terveiden yritysten tilintarkastajan vaihtumisia vastinparimenetelmän avulla. Aineisto kerättiin yritysten vuosikertomuksista, SEC:n 10-K-lomakkeista sekä yritysten julkilausumista. Aineisto oli vuosilta 1974–1982 ja se koostui 132 konkurssiyrityksestä ja 132 terveestä yrityksestä. Kaikki yritykset olivat julkisia yhtiöitä. Tutkimusmenetelmänä käytettiin Khin neliö -testiä. Tuloksena havaittiin, että kriisiyritykset vaihtavat tilintarkastajaa todennäköisemmin kuin terveet yritykset. Taloudellisen kriisin lisäksi tutkijat testasivat myös muiden, aikaisemmissa tutkimuksissa merkittäviksi havaittujen, tekijöiden yhteyttä tilintarkastajan vaihtumiseen. Yksi testattavista tekijöistä oli mukautettu tilintarkastuskertomus.

Schwartz ja Menon (1985) olettivat, että mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneet yritykset vaihtavat tilintarkastajaa todennäköisemmin kuin vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneet yritykset. Hypoteesi kumottiin. Tutkimustuloksissa ei havaittu yhteyttä mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välillä. Tulos oli ristiriitainen aikaisempien tutkimuksien kanssa (esim. Chow & Rice 1982). Schwartz & Menon (1985) esittivät, että Chown ja Ricen (1982) ja heidän omien tulostensa erisuuntaisuus voisi johtua siitä, että tilintarkastajan vaihtuminen johtuisi todellisuudessa muista tekijöistä, joita ei aikaisemmissa tutkimuksissa ole poissuljettu ja jotka näin ollen olivat vaikuttaneet tuloksiin. Myöhemmin Craswell (1988) pohti, että Schwartzin ja Menonin (1985) ristiriitainen tulos oli todennäköisesti seurausta heidän otoksenpoimintamenetelmästä. Heidän otoksessaan kaikki yritykset olivat kriisiyrityksiä.

Kuitenkin Schwartzia ja Menonia (1985) seurasi myös muita tutkijoita, jotka eivät löytäneet yhteyttä mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välillä. *Smith* (1986) pyrki vahvistamaan ”opinion shopping” -ilmiön olemassaolon. Hän tutki, kuinka todennäköisesti uusi tilintarkastaja antaa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen tilanteessa, jossa edeltävä tilintarkastaja olisi antanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Tutkimuksen aineistoa kerättiin muun muassa SEC:n lomakkeista sekä Compustat-tietokannasta. Aineisto oli vuosilta 1977–1982. Tutkimukseen valikoitui 139 julkista yhtiötä, jotka olivat saaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja seuraavana tilikautena vaihtaneet tilintarkastajaa.

Jos yritys Yhdysvalloissa saa mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja vaihtaa tilintarkastajaa, yritys saa valita pyytääkö ja julkaiseeko se edeltävän tilintarkastajan lausunnon yrityksen myöhemmästä tilinpäätöksestä uuden tilintarkastajan tilintarkastuskertomuksen ohessa. Edeltävä tilintarkastaja raportoi, onko hänen mielestään mukautetun tilintarkastuskertomuksen aiheuttanut ongelma poistunut, vai antaisiko hän yritykselle edelleen mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Uusi tilintarkastaja antaa myös oman virallisen tilintarkastuskertomuksensa. Smith (1986) jakoi tutkimansa mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneet yritykset aluksi kahteen ryhmään sen perusteella, olivatko yritykset saaneet uudelta tilintarkastajaltaan vakiomuotoisen vai mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Jakoa on havainnollistettu kuviossa 3.

Kuvio 3. Edeltävältä tilintarkastajalta mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneiden yritysten jako ryhmiin (Smith 1986: 97).

Seuraavaksi uudelta tilintarkastajalta vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneet yrityksen jaettiin neljään ryhmään sen perusteella, oliko yritys valinnut julkaista edeltävän tilintarkastajan raportin ja mikä raportin laatu oli (Smith 1986). Jakoa on havainnollistettu kuviossa 4.

Edeltävän tilintarkastajan raportti vakio- muotoisen tilintarkastuskertomuksen kannalla?			
		Kyllä	Ei
Edeltävän tilintarkastajan raportti julkaistu seuraavan tilintarkastuskertomuksen yhteydessä?	Kyllä	Ryhmä 1	Ryhmä 3
	Ei	Ryhmä 2	Ryhmä 4

Kuvio 4. Uudelta tilintarkastajalta vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneiden
yritysten jako ryhmiin (Smith 1986: 98).

Ryhmän yksi yritysten edeltävä tilintarkastaja oli sitä mieltä, että mukautuksen aiheut-
tanut tekijä on korjattu ja yritys ansaitsi hänen mielestään nyt vakio-
muotoisen tilintar-
kastuskertomuksen. Uusi tilintarkastaja oli samaa mieltä ja edeltävän tilintarkastajan
lausunto on lisävakuudeksi päätetty julkaista uuden tilintarkastajan tilintarkastuskerto-
muksen yhteydessä. Myös ryhmän kaksi yritysten edeltävät tilintarkastajat antavat lau-
sunnan, jonka mukaan yritys saisi heiltäkin vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuksen. Nämä yritykset eivät ole valinneet kuitenkaan julkaista tätä lausuntoa tilinpäätöksensä
yhteydessä. Ryhmät yksi ja kaksi eivät vahvista ”opinion shopping” -ilmiön olemassa-
oloa. Edeltävä ja uusi tilintarkastaja ovat olleet yhtä mieltä yrityksen toiminnan jatku-
vuudesta. Sen sijaan ryhmän kolme edeltävä tilintarkastaja olisi edelleen antanut yrityk-
selle mukautetun tilintarkastuskertomuksen, mutta uusi tilintarkastaja antoi sille vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuksen, jolloin on havaittavissa ”opinion shoppingia”.
Ryhmän neljä yritykset eivät vahvista ilmiötä yhtä vahvasti, sillä yritykset on jaoteltu
tähän kategoriaan myös jollei edeltävän tilintarkastajan lausuntoa ole pyydetty. Tällöin
on oletettu edeltävän tilintarkastajan olevan edelleen kielteisellä kannalla. (Smith 1986.)

Smith (1986) havaitsi, että mukautetun tilintarkastuskertomuksen saanut yritys saa
myös uudelta tilintarkastajaltaan todennäköisemmin mukautetun tilintarkastuskerto-
muksen kuin vakio-
muotoisen vahvistaen Schwartzin ja Menonin (1985) tulokset. Yri-
tyksiä, jotka uudelta tilintarkastajaltaan saivat vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuk-
sen, Smith (1986) tutki tarkemmin tutustumalla kyseisten yritysten tilinpäätöksiin, alan
lehtiin sekä muuhun julkiseen informaatioon. Näitä yrityksiä oli 39, joista 13 kuului
ryhmään kolme, jossa ”opinion shoppingia” voi epäillä, koska uusi tilintarkastaja oli
antanut vakio-
muotoisen tilintarkastuskertomuksen edeltävän tilintarkastajan ollessa
edelleen mukautetun tilintarkastuskertomuksen kannalla. Tutkimusten perusteella näistä

vain viisi vaikutti epäilyttävältä. Näissä viidessä tapauksessa tutkija ei löytänyt selitystä edeltävän ja uuden tilintarkastajan erimielisyydelle. Yrityksen tilanne ei minkään perusteella ollut näyttänyt muuttuvan siitä, kun yritys sai mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Toisin sanoen on mahdollista, että nämä viisi yritystä onnistuivat ”opinion shoppingissa”.

Schwartzin ja Menonin (1985) sekä Smithin (1986) kumottua hypoteesinsa mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välisestä yhteydestä *Craswell* (1988) jatkoi samalla tutkimuskentällä. Hän tutki tekijöiden välistä yhteyttä australialaisissa yrityksissä. *Craswell* (1988) keräsi tutkimuksen aineiston Sydneyn pörssissä listattujen yritysten vuosikertomuksista. Lopullinen aineisto koostui 638 yrityksestä, jotka olivat saaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen ensimmäistä kertaa sekä kontrolliryhmästä, jotka olivat saaneet vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen. *Craswell* (1988) selvitti myös, olivatko nämä yritykset vaihtaneet tilintarkastajaa ja kuinka pian tilintarkastuskertomuksen saamisen jälkeen. Aikaisempia tutkimuksia (*Chow & Rice* 1982; *Schwartz & Menon* 1985) mukaillen tilintarkastajan vaihtuminen yhdistettiin mukautettuun tilintarkastuskertomukseen, jos tilintarkastaja vaihdettiin vuoden sisällä mukautetun tilintarkastuskertomuksen saamisesta.

Muuttujien yhteyttä testattiin Khin neliö -testillä. Tutkimustulokset osoittivat yhteyden mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välillä. Edelleen havaittiin, että yritykset, jotka olivat saaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja vaihtoivat tilintarkastajaa, saivat seuraavana vuonna todennäköisemmin vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen kuin ne, jotka eivät vaihtaneet tilintarkastajaa. Vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaminen ei luonnollisesti johdu aina ainoastaan tilintarkastajan vaihtumisesta. Ongelmat, jotka edellisellä vuonna aiheuttivat mukautetun tilintarkastuskertomuksen saamisen, on voitu korjata ja yritys saa vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen ansaitusti. Tästä huolimatta tutkimus antaa tukea Smithin (1986) tutkimukselle sekä muille aikaisemmille tutkimustuloksille, joiden mukaan ”opinion shopping” -ilmiö on todellinen. (*Craswell* 1988.)

Citron ja Taffler (1992) halusivat selvittää, onko tilintarkastuskertomus luotettava lähde arvioitaessa yrityksen toiminnanjatkuvuutta. Iso-Britanniassa, jossa tutkimus suoritettiin, vain noin neljäsosa konkurssiin menneistä yrityksistä oli saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Tämä herättää kysymykset, ovatko tilintarkastajat tarpeeksi ammattitaitoisia sekä vaarantavatko jotkin tekijät tilintarkastajan riippumattomuuden. *Citron ja Taffler* (1992) tutkivat, onko mukautettu tilintarkastuskertomus yhteydessä yri-

tyksen konkurssiin, tilintarkastajan vaihtumiseen, tilintarkastusyhteisön kokoon tai itseään toteuttavaan ennustukseen. Itseään toteuttavalla ennustuksella tutkijat viittasivat aikaisempiin mukautettua tilintarkastuskertomusta ja kustannuksia koskeviin tutkimuksiin. Niiden mukaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisesta seuraa tilintarkastajalle aina asiakkaan ja tulojen menetys, sillä tilintarkastaja menettää asiakkaan joko mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta seuraavan erottamisen takia tai asiakasyritys menee konkurssiin mukautetun tilintarkastuskertomuksen takia (itseään toteuttava ennustus), jolloin tilintarkastaja myös menettää asiakkaan.

Citronin ja Tafflerin (1992) ensimmäiset kolme tutkimushypoteesia koskivat kysymystä, kuinka suuri yrityksen konkurssin todennäköisyyden täytyy olla, että tilintarkastaja uskaltaa antaa mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Riippumattoman ja ammattitaitoisen tilintarkastajan pitäisi antaa mukautettu tilintarkastuskertomus sitä suuremmalla todennäköisyydellä mitä suurempia toiminnanjatkuvuusongelmia yrityksessä on. Seuraavilla tutkimushypoteeseilla tutkittiin, kuinka mukautettu tilintarkastuskertomus vaikuttaa asiakkaan menetyksen todennäköisyyteen joko tilintarkastajan vaihtamisen tai asiakkaan konkurssin seurauksena. Viimeinen hypoteesi testasi tilintarkastusyhteisön kokoon ja mukautetun tilintarkastuskertomuksen välistä yhteyttä. Tutkimusaineiston Citron ja Taffler (1992) hankkivat EXSTAT-tietokannasta. Aineisto oli Iso-Britanniasta vuosilta 1977–1986 ja koostui 107 konkurssiin menneestä yrityksestä sekä 122 toimivasta yrityksestä. Hypoteesien testaukseen käytettiin Khin neliö -testiä sekä logistista regressioanalyysia.

Tutkimustulokset osoittivat, että tilintarkastuskertomuksen antamispäivän ja konkurssipäivämäärän välinen pituus on käänteisesti yhteydessä mukautetun tilintarkastuskertomuksen todennäköisyyteen. Toisin sanoen, mitä lyhempi aika tilintarkastuskertomuksen saamisesta oli konkurssiin mentäessä, sitä todennäköisemmin yritys oli saanut tilintarkastajaltaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Odotetusti tuloksena havaittiin myös, että mitä heikompi yrityksen taloudellinen tilanne on, sitä suuremmalla todennäköisyydellä yritys saa mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Kahden edellisen tekijän yhdistelmä, konkurssi on lähellä sekä taloudellinen tilanne huono, vaikutti vahvasti mukautetun tilintarkastuskertomuksen saamiseen. Logistinen regressioanalyysi osoitti, että tilintarkastajat antavat mukautetun tilintarkastuskertomuksen vain äärimmäisen vakavassa tilanteessa, kun yritys lähes varmasti ajautuu konkurssiin. (Citron & Taffler 1992.)

Tulokset mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen yhteydestä olivat odotettuun suuntaan. Tilintarkastaja vaihtui hieman useammin yrityksissä, jotka olivat saaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Sen sijaan hypoteesi itseään toteuttavasta ennustuksesta kumottiin. Mukautettu tilintarkastuskertomus ei johtanut asiakasyritystä konkurssiin. Aineiston 86:sta mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneesta yrityksestä 21 meni konkurssiin, mutta vastaavasti 86:sta vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneesta yrityksestä 22 meni konkurssiin. Myös hypoteesi tilintarkastusyhteisön koon vaikutuksesta mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamisen todennäköisyyteen hylättiin. Tutkijat olettivat, että koska isommat tilintarkastusyhteisöt eivät ole riippuvaisia yksittäisten asiakkaiden tuloista, ne antaisivat mukautetun tilintarkastuskertomuksen pieniä tilintarkastusyhteisöjä todennäköisemmin. Tutkimustulokset kumosivat tämän oletuksen. (Citron & Taffler 1992.)

Edellä esiteltyjen tutkimusten lisäksi useat muut tutkimukset ovat osoittaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välisen yhteyden (esim. Woo & Koh 2001; Hudaib & Cooke 2005). Näin ollen, vaikka tekijöiden välisestä yhteydestä on osittain ristiriitaisiakin tuloksia, voidaan olettaa, että mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneissa yrityksissä tilintarkastaja vaihtuu todennäköisemmin kuin vakimuotoisen tilintarkastuskertomuksen saaneissa yrityksissä.

Kuten mainittu, mukautettua tilintarkastuskertomusta seuraava tilintarkastajan vaihtuminen johtuu usein siitä, että asiakas erottaa tilintarkastajan, koska haluaa etsiä tilintarkastajan, joka antaa heille haluamansa lausunnon. Asiakasyritys voi erottaa tilintarkastajan myös itseään toteuttavan ennustuksen pelossa. Johto pelkää mukautetun tilintarkastuskertomuksen johtavan yrityksen konkurssiin (mm. Tucker & Matsumura 1998). Edelleen, mukautusta seuraavat kasvavat kustannukset motivoivat johtoa vaihtamaan tilintarkastajaa (Craswell 1988). Mukautettua tilintarkastuskertomusta seuraava tilintarkastajan vaihtuminen ei kuitenkaan aina johdu siitä, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan. Päinvastoin, Calderon ja Ofobike (2008) todistivat, että mukautettu tilintarkastuskertomus on yhteydessä tilintarkastajan eroamiseen. Yrityksissä, jotka saavat mukautetun tilintarkastuskertomuksen, on usein taloudellisia ongelmia (Hudaib & Cooke 2005). Asiakasyrityksen johto voi pyrkiä peittämään ongelmat käyttämällä harkinnanvaraisia eria tilinpäätöksessä. Tilintarkastaja sen sijaan haluaa kriisiyrityksissä pitää kiinni konservatiivisista laskentaperiaatteista tavallista tiukemmin, koska kriisiyrityksissä oikeudenkäyntiriski on suurempi. Näin ollen asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan erimielisyydet laskentaperiaatteista voivat taloudellisen kriisin tilanteessa kasvaa. Nämä erimielisyydet johdon kanssa sekä mukautettua tilintarkastuskertomusta seuraava mah-

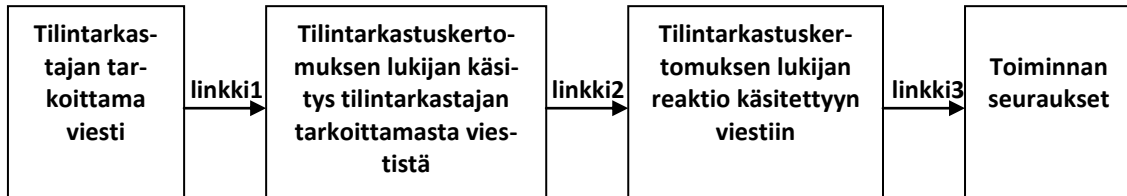
dollinen syyte ja oikeudenkäynnistä seuraava maineen huonontuminen johtavat usein tilintarkastajan eroamiseen (Dhaniwal, Schatzberg & Trombey 1993; DeFond & Subramanyam 1998). Mukautettu tilintarkastuskertomus luokitellaan näin ollen TL-tekijäksi.

2.1.2. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen

Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisella tarkoitetaan tilannetta, jossa tilintarkastaja ei pysty hankkimaan tarpeellista määrää tilintarkastusevidenssiä eikä siten voi antaa lausuntoa tilinpäätöksestä. Tällöin tilintarkastajan tulee Yhdysvalloissa antaa Statements on Auditing Standards (SAS) 58 -standardin mukaan mukautettu tilintarkastuskertomus. Tarkemmin sanottuna tilintarkastaja antaa disclaimer of opinion -lausunnon eli lausunto tilinpäätöksen oikeellisuudesta jätetään antamatta. Jos tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen mahdollinen vaikutus ei ole olennainen tai laaja, laajuuden rajoittaminen voi johtaa myös erityyppisen mukautetun tilintarkastuskertomuksen tai jopa vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen antamiseen, mutta suositusten mukaan disclaimer of opinion -lausunnon tulisi Yhdysvalloissa olla yleisin seuraus merkittävästä tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisesta. Disclaimer of opinion -lausunnon yhteydessä, kuten yleensäkin mukautetun tilintarkastuskertomuksen yhteydessä, tilintarkastajan tulee aina esittää kaikki siihen johtaneet syyt ja, mikäli mahdollista, numeerinen arvio virheiden tai puutteiden mahdollisesta vaikutuksesta tilinpäätökseen. (Davis 2004: 26; KHT-yhdistys 2007: 466–468.)

Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamislauseita on tutkittu muun muassa tilintarkastuskertomuksia käsittelevien tutkimusten sekä kriisiyrityksiä koskevien tutkimusten yhteydessä. Libby (1979) tutki tilintarkastajien ja tilintarkastuskertomuksen käyttäjien käsityksiä tilintarkastuskertomuksen eri muotojen välittämistä viesteistä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, vastaavatko tilintarkastajien tarkoittamat viestit niitä mielikuvia, jotka lainanantajilla ovat kertomusten merkityksestä. Tilintarkastuskertomuksen vaikutus sen käyttäjien päätöksentekoon voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen (kuvio 5). Ensimmäinen vaihe (linkki 1) on tarkkuus, jolla tilintarkastajan viesti välittyy tilintarkastuskertomuksen käyttäjälle. Toinen vaihe (linkki 2) on käyttäjän käsittämän tilintarkastuskertomuksen viestin vaikutus käyttäjän päätöksentekoon. Kolmas vaihe (linkki 3) on päätöksen vaikutus toiminnan seurauksiin. Libbyn (1979) mukaan laskentatoimen ammattihenkilöt ovat havainneet, että ensimmäinen vaihe on kriittisin. On havaittu, että tilintarkastuskertomuksen käyttäjät käsittävät tilintarkastuskertomuksen viestin toisin kuin tilintarkastaja on tarkoittanut. Tällöin on mahdollista, että käyttäjät toimivat toisin

kuin he olisivat toimineet, jos olisivat ymmärtäneet viestin niin kuin tilintarkastaja oli tarkoittanut.

Kuvio 5. Tilintarkastuskertomuksen vaikutus päätöksentekoon (Libby 1979: 100).

Mukautetun tilintarkastuskertomuksen eri muodoista tutkimus rajattiin kertomuksiin, jossa oli lausunto tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisesta tai epävarmuudesta. Epävarmuuslausunnoista tutkimuksessa oli mukana oikeudenkäyntiin ja varallisuuden realisointiin liittyvät lausunnot. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen jaettiin kahteen alaryhmään: asiakkaan aiheuttamaan tilintarkastuksen laajuuden rajoittamiseen ja olosuhteista johtuvaan tilintarkastuksen laajuuden rajoittamiseen. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen ja epävarmuuslausunnoista otettiin huomioon myös, olivatko ne disclaimer of opinion -muotoisia. (Libby 1979.)

Kokeellisessa tutkimuksessa 28 lainanantaja- ja 30 tilintarkastajakoehenkilöä arvioivat mukautetun tilintarkastuskertomuksen eri muotojen välittämiä viestejä. Tilintarkastuskertomus esitettiin kokeessa kuvitteellisen yrityksen lainahakemuksen yhteydessä. Lainanantaja- ja tilintarkastajaryhmien vastaukset mallinnettiin ja ryhmien erot mitattiin. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, ettei tilintarkastajien ja lainanantajien käsityksissä tilintarkastuskertomuksen viestistä ollut suuria eroja. Ainoa havaittava ero oli se, että tilintarkastajat kokivat asiakkaan aiheuttaman tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ja olosuhteista johtuvan tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen olevan samankaltaisempia kuin lainantajat. Tilintarkastajien työn kannalta on merkitystä sillä, että tilintarkastuksen laajuutta on ylipäättään rajoitettu. Sillä, mikä laajuuden rajoittamisen on aiheuttanut, ei ole niin suurta merkitystä. Lainanantajat sen sijaan kokivat asiakkaan aiheuttaman tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ja olosuhteista johtuvan tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen oman päätöksentekonsa kannalta hyvin erilaisiksi tilanteiksi. Koska suuria eroja tilintarkastajien ja lainanantajien vastuksissa ei löydetty, voidaan todeta, että huoli siitä, että tilintarkastuskertomuksen käyttäjät käsittäisivät tilintarkastuskertomuksen viestin toisin kuin tilintarkastaja on tarkoittanut, on turha. (Libby 1979.)

Kluger ja Shields (1989) tutkivat kriisiyritysten negatiivisen informaation salaamista ja tilintarkastajan vaihtumista. Yrityksen taloudellisen informaation laadun voidaan ajatella koostuvan kolmesta asiasta: yrityksen prosesseista saatavilla olevan informaation määrästä, prosessien tallentamiseen valituista laskentaperiaatteista ja menettelytavoista sekä prosessit ja laskentaperiaatteet tarkastavasta tilintarkastuksesta. Taloudellisessa kriisissä olevan yrityksen johto voi pyrkiä vaikuttamaan taloudellisen informaation laatuun, jotta yrityksen prosessit saataisiin esitettyä mahdollisimman hyvässä valossa. Äärimmäisissä tapauksissa informaation laatuun vaikuttaminen voi johtaa jopa sen totaaliin vääristymiseen. Kriisiyritysten onnistuessa negatiivisen informaation salaamisessa niitä on taloudellisen informaation perusteella vaikea erottaa terveistä yrityksistä, mikä johtaa markkinoiden vääristymiseen sijoittajien ja rahoittajien tehdessä vääriä päätöksiä. Tilintarkastajan tehtävänä on varmistaa, ettei tätä tapahdu ja siten taata yrityksen taloudellisen informaation luotettavuus.

Kriisiyritykset, jotka eivät ole onnistuneet negatiivisen informaation pimeyttämisessä, voivat vaihtaa tilintarkastajaa tavoitteenaan löytää tilintarkastaja, jonka kanssa negatiivisen informaation salaaminen onnistuu paremmin. Vastaavasti kriisiyritykset, jotka ovat onnistuneet salaamaan yritystä koskevaa negatiivista informaatiota, eivät halua vaihtaa tilintarkastajaa. Näin ollen on todennäköisempää, että tilintarkastajaa vaihtaneen kriisiyrityksen taloudellinen informaatio ennen tilintarkastajan vaihtamista on laadukkaampaa ja todenmukaisempaa kuin taloudellinen informaatio kriisiyrityksiltä, jotka eivät vaihtaneet tilintarkastajaa. Kun kriisiyrityksen johto on halukas salaamaan informaatiota sijoittajilta, se voi pyrkiä rajoittamaan myös tilintarkastuksen laajuutta. Tämä voi johtaa tilintarkastuskertomuksen mukauttamiseen tai tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. (Kluger & Shields 1989.)

Kluger ja Shields (1989) keräsivät tutkimusaineiston SEC:n lomakkeista, Standard & Poor's -raporteista sekä yritysten vuosikertomuksista. Tutkimusaineisto koostui 144 kriisiyrityksestä, joista osa oli vaihtanut tilintarkastajaa ja osa ei, sekä joista osa oli mennyt konkurssiin ja osa ei. Tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressioanalyysia. Tutkimuksen tuloksena havaittiin oletusten mukaisesti, että yksi syy tilintarkastajan vaihtumiselle kriisiyrityksissä on se, että tilintarkastaja ei sallinut negatiivisen informaation salaamista muuttamalla laskentaperiaatteiksi. Tutkimustulokset viittasivat myös siihen, että osa kriisiyrityksistä, jotka eivät vaihtaneet tilintarkastajaa, olisivat onnistuneet negatiivisen informaation salaamisessa ennen konkurssia.

Kuten Libby (1979) aikaisemmin, myös *Miller, Reed ja Strawser* (1993) tutkivat pankissa toimivien lainanantajien käsityksiä tilintarkastuskertomuksen eri muodoista. Millerin ym. (1993) tutkimus keskittyi vertailemaan uuden ja vanhan tilintarkastusstandardin mukaisia tilintarkastuskertomuksia. Auditing Standards Boardin (ASB) julkaisemien uusien SAS-tilintarkastusstandardien tarkoituksena oli parantaa tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä kommunikaatiota. SAS 58 -standardi koskee tilintarkastuskertomusta. Se uudisti tilintarkastuskertomuksen muodon ja sisällön kokonaan. Miller ym. (1993) selvittivät, miten ASB onnistui tehtävässään parantaa tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä kommunikaatiota SAS 58 -standardin avulla.

Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena, johon osallistui yhteensä 1040 henkilöä. Kysely lähetettiin Rand McNally Bankers Directory -hakemistosta satunnaisesti valituille pankkitoimihenkilöille. Osa vastaajista luki vanhan ja osa uuden standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen. Molemmat ryhmät vastasivat samoihin kysymyksiin. Ryhmien keskiarvoja vertailtiin toisiinsa. Tilastollisena menetelmänä käytettiin Cronbachin alfaa, jonka arvot vaihtelivat tutkimuksessa 0,78:sta 0,89:ään eli mittareiden sisäinen johdonmukaisuus oli hyvä. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että SAS 58 paransi tilintarkastajien ja tilinpäätösinformaation käyttäjien välistä kommunikaatiota. Lainanantajat, jotka lukivat uuden standardin mukaisen tilintarkastuskertomuksen, pystyivät paremmin määrittämään tilintarkastajalle ja yrityksen johdolle kuuluvat vastuut tilinpäätösinformaatiosta kuin lainanantajat, jotka lukivat vanhan mallisen tilintarkastuskertomuksen. Myös käsitykset tilintarkastuksen laajuuden rajoittamislausunnosta selvenivät SAS 58 -standardin myötä. Tutkimuksessa havaittiin myös, että suurempien pankkien lainanantajat kokivat tilintarkastuksen laajuuden rajoittamislausunnon negatiivisemmaksi asiaksi kuin pienempien pankkien lainanantajat. (Miller ym. 1993.)

Kuten aikaisemmin selostettu, Calderon ja Ofobike (2008) tutkivat, mitkä tekijät ennustavat tilintarkastajalähtöistä ja mitkä asiakaslähtöistä tilintarkastajan vaihtumista. Heidän tutkimuksensa tuloksena havaittiin, että tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen on tilastollisesti merkitsevästi positiivisessa yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimuksen tuloksena havaittiin myös, että yrityksissä, joissa tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu, on todennäköisempää, että tilintarkastaja eroaa tehtävästään kuin että tilintarkastaja erotetaan. Näin ollen tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen luokitellaan TL-tekijäksi.

2.1.3. Valvontaympäristö

Valvontaympäristö muodostuu johdon pyrkimyksistä tunnistaa, valvoa ja kontrolloida yrityksen toimintaan liittyviä riskejä. Valvontaympäristö koostuu kaikista valvonta- ja johtamistoiminnoista sekä johdon asennoitumisesta, tietoisuudesta ja toimenpiteistä liittyen yhteisön sisäiseen valvontaan. Valvontaympäristö vaikuttaa merkittävästi laskentatoimen ja taloudellisen raportoinnin valvontaan sekä olennaisen virheen tai puutteen riskien arviointiin, minkä takia tilintarkastajan on muodostettava käsitys valvontaympäristön tehokkuudesta ennen tarkastuksen suorittamista. (Haskins 1987; KHT-yhdistys 2007: 395–398.)

Haskins (1987) tutki tilintarkastajien näkemyksiä asiakasyritysten valvontaympäristöistä. Valvontaympäristön arvioimisen tutkimista motivoi se, että tilintarkastajat voivat rajoittaa tarkastuksen yhteydessä suorittamaa testaustaan valvontaympäristön arvioinnin perusteella. Näin ollen on tärkeää tietää, mitkä tekijät valvontaympäristön arviointiin vaikuttavat. Tutkimuksen tavoitteena oli (1) löytää asiakasyrityksen valvontaympäristöä parhaiten kuvailevat tekijät, (2) tarkastella käytännössä, kuinka tärkeänä tilintarkastajat näitä tekijöitä pitävät arvioidessaan asiakasyrityksen valvontaympäristöä, (3) selvittää mitkä seikat arviointiin vaikuttavat ja (4) kuka tilintarkastustiimistä valvontaympäristön arvioi.

Aluksi tutkija määritteli valvontaympäristön arviointiin vaikuttavat tekijät tutkimalla tilintarkastusyhteisöjen menetelmäoppaita ja haastattelemalla kokeneita tilintarkastajia. Tekijöitä määritettiin yhteensä 48. Seuraavaksi laadittiin kyselylomake, johon vastasi 146 tilintarkastajaa. Kyselylomakkeella tutkittiin tilintarkastajien näkemyksiä valvontaympäristöön vaikuttavista tekijöistä. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastajan tekemään arvioon asiakasyrityksen valvontaympäristöstä vaikuttavat merkitsevästi tilintarkastajan jäsenyys ja asema tilintarkastusyhteisössä, tilintarkastusyhteisön erikoistuminen, asiakasyrityksen johdon rakenne sekä asiakasyrityksen varallisuus. Eri tekijöiden merkityksellisyys valvontaympäristön arvioinnissa vaihteli tilintarkastajakohtaisesti. Lisäksi tutkimuksessa havaittiin, että arvioinnin valvontaympäristöstä suorittavat useimmiten senior-tason tilintarkastajat. (Haskins 1987.)

Roberts, Glezen ja Jones (1990) tutki julkisen sektorin tilintarkastajien vaihtumisia kouluissa. Julkisella sektorilla tilintarkastaja voidaan erottaa esimerkiksi pyrittäessä estämään koulun sisäisen valvonnan heikkouksien tai lakien tai säännösten rikkomisen raportointi. Erottamisella voidaan myös pyrkiä rankaisemaan tilintarkastajaa, joka

raportoi edellä mainituista. Tilintarkastajan vaihtuminen voi olla seurausta myös erimielisyyksistä, jos koulun johto ei koe sisäisen valvontansa olevan heikko tai rikkoneensa lakeja tai säännöksiä. Aikaisemmat tutkimukset tilintarkastajan vaihtumisista olivat keskittyneet yksityiseen sektoriin ja tutkimustulokset olivat olleet ristiriitaisia. Tässä tutkimuksessa tutkittiin seuraavia tekijöitä: mukautettu tilintarkastuskertomus, tilintarkastajan raportti heikkouksista sisäisessä valvonnassa, tilintarkastajan raportti lakien tai säännösten rikkomisesta, koulun velkakirjat, koulun koko, koulun johdon vaihtuminen, tilintarkastuspalkkio ja koulun hallituksen jäsenten vaihtuvuus. Kaikkien tekijöiden oletettiin olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen.

Hypoteesien testaukseen valittiin texasilaiset koulut, koska ne ovat lukumäärältään suuri joukko ja koska Texasissa on koulujen vaadittu laativan vuosittain standardin mukainen tilinpäätös ja järjestävän ulkoinen tilintarkastus. Tutkimuksen aineisto kerättiin koulujen tilinpäätöksistä ja julkisista raporteista, vuosikirjoista, joihin on kerätty tietoa kouluista sekä kyselylomakkeella, johon vastasi 564 koulua. Aineiston analysointiin käytettiin logistista regressiota. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastajan tekemä raportti sisäisen valvonnan heikkouksista sekä raportti lakien tai säännösten rikkomisesta on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Jos tilintarkastaja raportoi negatiivisia asioita koulusta, on todennäköisempää, että tilintarkastaja vaihtuu. Toiseksi tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastuspalkkio on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen ja että tilintarkastuspalkkio on uudella tilintarkastajalla edeltävää alhaisempi antaen näin ollen tukea aikaisemmille ”low balling” -tutkimuksille. (Roberts ym. 1990.)

Marden, Holstrum ja Schneider (1997) tutkivat, kuinka valvontaympäristö vaikuttaa tilintarkastajan riskien arviointiin. Tilintarkastajat koulutetaan tarkastamaan yritysten tilinpäätökset, mutta koulutus ei sisällä psykologisen arvioinnin opetusta. Arvioidessaan valvontaympäristöä tilintarkastajien täytyy arvioida myös ei-taloudellisten tekijöiden, kuten johdon luotettavuuden, asenteiden ja johtamisfilosofian, vaikutus valvontaympäristöön. Johdon sitoutumista ja asennetta sisäistä valvontaa kohtaan pidetään yleensä valvontaympäristöön merkittävimmin vaikuttavana tekijänä. Edelleen valvontaympäristöstä tehty arvio oletettavasti vaikuttaa merkittävästi riskien arviointiin. Erilaisten valvontaympäristön ominaisuuksien vaikutuksista tilintarkastajan riskien arviointiin ei ole tarkkaa tietoa. Voidaan olettaa, että esimerkiksi ei-taloudellisten tekijöiden muutoksilla valvontaympäristössä voi olla vaikutusta, kun tilintarkastaja arvioi virheiden ja puutteiden riskiä tileillä, jotka sisältävät paljon harkinnanvaraisuutta.

Tutkimus oli kokeellinen tutkimus. Toimialaksi valittiin rahoituslaitokset alalla ilmenneiden valvontaympäristön ongelmien takia. Useiden ongelmien uskottiin johtuvan juuri ei-taloudellisista tekijöistä, kuten johdon luotettavuudesta. Koehenkilöinä tutkimuksessa toimi 40 senior-tason tilintarkastajaa, joilla oli 2–4 vuoden työkokemus rahoituslaitosten tarkastamisesta. Koehenkilöt saivat arvioitavakseen neljä case-yritystä, joiden eri tilien riskisyys heidän piti määrittää. Case-yritysten valvontaympäristöjen vahvuuksia ja heikkouksia muunneltiin ja tilit olivat erityyppisiä. Suoritetusta kokeesta saatua dataa analysoitiin ANOVA:n avulla. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että valvontaympäristön sekä taloudelliset että ei-taloudelliset ominaisuudet vaikuttavat merkitsevästi tilintarkastajan tekemiin arvioihin asiakasyrityksen tilien riskisyydestä. (Marden ym. 1997.)

Goodwin (1999) tutki tilintarkastusevidenssin ja sen lähteen luotettavuuden vaikutusta tilintarkastajan päätöksentekoon. Evidenssin luotettavuuden arvioiminen on keskeinen osa jokaisessa tilintarkastusprosessin vaiheessa. Evidenssin luotettavuuden arviointiin vaikuttaa oletettavasti ainakin sen antaneen lähteen luotettavuus ja se, onko evidenssi toiselta lähteeltä saadun tai erityyppisen evidenssin kanssa johdonmukaista. Tutkimus oli kokeellinen tutkimus. Koehenkilöinä toimi 50 singaporelaista tilintarkastajaa, joiden työkokemus oli keskimäärin 3,1 vuotta. Kokeilla hankittua dataa analysoitiin ANOVA:n avulla.

Ensimmäisessä kokeessa koehenkilöt saivat tilintarkastusevidenssiä asiakasyrityksen ulkopuoliselta henkilöltä, yrityksen asianajajalta. Lähteen luotettavuus manipuloitiin niin, että se oli joko korkea tai heikko ja evidenssi niin, että se oli asiakasyritykseltä saadun tilintarkastusevidenssin kanssa joko johdonmukaista tai ei. Koehenkilöt arvioivat todennäköisyyden, että asiakasyrityksen johto oli syyllistynyt petokseen ja todennäköisyyden, että tilinpäätöksessä oli oleellinen puute tai virhe. Tuloksena havaittiin, että sekä lähteen luotettavuudella että evidenssin johdonmukaisuudella oli merkitsevä vaikutus tilintarkastajan päätöksentekoon. Toisessa kokeessa asiakasyrityksen johto tarjosi evidenssiä varaston vanhenemisesta. Johdon luotettavuus manipuloitiin niin, että se oli joko korkea tai heikko ja johdon antama evidenssi niin, että se oli muun tilintarkastusevidenssin kanssa joko johdonmukaista tai ei. Koehenkilöt arvioivat todennäköisyyden, jolla varasto oli yliarvioitu ja alaskirjauksia tulisi tehdä. Tuloksena havaittiin, että vain johdon luotettavuudella oli tässä tapauksessa merkitsevästi vaikutusta tilintarkastajan päätöksentekoon. (Goodwin 1999.)

Kizirian, Mayhew ja Sneathen (2005) tutkivat johdon luotettavuuden vaikutusta tilintarkastajan riskien arviointiin, tilintarkastuksen suunnitteluun ja tilintarkastuksen lopputu-

lokseen. Johdon luotettavuus on avaintekijä valvontaympäristön tehokkuuden takaamisessa. Johdon luotettavuus on sisäisen valvonnan perustana, sillä ilman luotettavaa johtoa edes hyvin järjestetty sisäinen valvonta ei pysty estämään tilinpäätöksen virheiden syntymistä. Lisäksi suuri osa tilintarkastuksen suorittamiseen tarvittavasta tilintarkastusevidenssistä tulee johdolta, jolloin on tärkeätä, että johto on luotettava. Tilintarkastajan on arvioitava johdon luotettavuus sekä evidenssin luotettavuus. Tutkijoiden hypoteesina oli, että tilintarkastajan tekemä arvio johdon luotettavuudesta vaikuttaa riskien arviointiin, tilintarkastusevidenssin hankkimiseen käytettyyn työmäärään, ajankäytön suunnitteluun ja suunniteltuihin tarkastusmetodeihin. Tutkijat olettivat myös, että tilintarkastajan kokema johdon luotettavuus on yhteydessä myös siihen, missä määrin tilintarkastaja luottaa johdolta saamaansa tilintarkastusevidenssiin. Edelleen oletettiin, että johdon luotettavuus vaikuttaa tilinpäätöksestä löytyneiden virheiden määrään.

Tutkimuksen aineisto koostui yhden Big 4 -tilintarkastusyhteisön työpapereista yhteensä 60 asiakkaan tarkastuksesta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressiota. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastaja käyttää sitä enemmän vaivaa tilintarkastusevidenssin hankkimiseen, mitä epäluotettavammaksi johto arvioidaan. Edelleen tutkimuksen tuloksena havaittiin, että johdon luotettavuudella ja tilinpäätöksen virheillä on yhteys. Tilinpäätöksen virheitä havaitaan sitä enemmän mitä epäluotettavammaksi johto arvioidaan. Hypoteeseja johdon luotettavuuden ja riskien arvioinnin sekä johdon luotettavuuden ja tilintarkastuksen suunnittelun välisestä yhteydestä ei voitu täysin vahvistaa, vaikka ne saivat osittaista tukea. Kuitenkin tutkimuksen tulokset vahvistavat johdon luotettavuuden arvioinnin tärkeyden. (Kizirian ym. 2005.)

Chen, Huang ja Shih (2006) tutkivat, mitkä tekijät vaikuttavat tilintarkastajan tekemään arvioon tilintarkastusriskistä. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka valvontaympäristön eri tekijät, tilintarkastajan ominaisuudet ja asiakkaan ominaisuudet vaikuttavat tilintarkastajan arvioon tilintarkastusriskistä. Tilintarkastusriski koostuu riskistä, että tilintarkastaja antaa väärän tilintarkastuskertomuksen, oikeudenkäyntiriskistä ja henkilökohtaisesta riskistä eli riskistä, että tilintarkastajan maine menee asiakkaan yhteydessä. Tutkimus suoritettiin kyselytutkimuksena. Kyselylomakkeita jaettiin eri kokoisille tilintarkastusyhteisöille ja eritasoisille tilintarkastajille. Tilintarkastajien piti arvioida asiakasyritykselle tilintarkastusriski kyselyssä annettujen yhdeksäntoista valvontaympäristöön liittyvän riskitekijän perusteella.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin faktorianalyysia ja logistista regressiota. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että merkitsevimmän tilintarkastajan tekemään arvioon tilintarkas-

tusriskistä vaikuttaa valvontatoimenpiteiden tehokkuus. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että valvontaympäristöllä on merkitsevä vaikutus siihen, haluaako tilintarkastaja säilyttää toimeksiantosuhteen asiakasyrityksen kanssa. Jos tilintarkastaja arvioi tilintarkastusriskin liian korkeaksi, hän voi haluta erota toimeksiantosuhteesta. (Chen ym. 2006.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on siis osoitettu valvontaympäristön merkitys tilintarkastajan arvioinnin yhteydessä ja valvontaympäristön yhteys tilintarkastajan vaihtumisiin. Koska valvontaympäristön tehokkuudella on merkitsevä vaikutus tilintarkastusriskiin, tilintarkastajan on arvioitava valvontaympäristön tehokkuus ennen tarkastusta. Edelleen tilintarkastusriskillä on merkitsevä vaikutus siihen, haluaako tilintarkastaja jatkaa toimeksiantosuhtetta asiakkaan kanssa vai ei, koska liian suuri tilintarkastusriski ei ole tilintarkastusyhteisölle kannattavaa. Valvontaympäristöllä on siis vaikutusta siihen, eroaako tilintarkastaja toimeksiannosta. Näin ollen valvontaympäristö luokitellaan TL-tekijäksi.

2.1.4. Ensimmäinen tutkimushypoteesi

Tilintarkastaja mukauttaa tilintarkastuskertomuksen, jos toiminnan jatkuminen on epävarmaa, jos yrityksen toimintaan liittyy muita epävarmuuksia tai jos tilintarkastajalla on muuta olennaista huomautettavaa. Mukautettu tilintarkastuskertomus voi olla seurausta myös tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisesta tai mittavista erimielisyyksistä asiakasyrityksen johdan kanssa (Davis 2004). Nämä ongelmat, jotka johtavat mukautetun tilintarkastuskertomuksen antamiseen, kasvattavat oikeudenkäyntiriskiä ja näin ollen myös tilintarkastusriskiä. Tilintarkastajan tavoitteena on pitää tilintarkastusriski mahdollisimman pienenä suhteessa tilintarkastuspalkkioon, joten tilintarkastusriskin kasvaessa, tilintarkastajan eroamisen todennäköisyys kasvaa. Mukautettu tilintarkastuskertomus luokiteltiin TL-tekijäksi.

Kun tilintarkastaja ei pysty hankkimaan tarvitsemaansa tilintarkastusevidenssiä, jotta voisi antaa lausunnon tilinpäätösinformaation oikeellisuudesta, sanotaan että tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu. Tällöin tilintarkastaja voi mukauttaa tilintarkastuskertomuksen. On myös mahdollista, että tilintarkastaja eroaa tilintarkastustoimeksiannosta. Kun tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu, on todennäköistä, että tilintarkastajan työmäärä on kasvanut ja että yrityksessä on ongelmia sisäisessä valvonnassa. Tilintarkastusriski on kasvanut (Davis 2004; KHT-yhdistys 2007: 466–468). Edelleen, tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ollessa kyseessä, tilintarkastajan olisi annettava mukau-

tettu tilintarkastuskertomus, mistä seuraisi kasvanut tilintarkastusriski, kuten edellä esitettiin. Näin ollen tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen voidaan olettaa olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen ja erityisesti tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen luokiteltiin TL-tekijäksi.

Valvontaympäristöllä tarkoitetaan kaikkia toimia, jotka liittyvät sisäisen valvonnan järjestämiseen ja toimimiseen. Valvontaympäristön perusta on johdon asennoituminen sisäiseen valvontaan. Johdon täytyy tunnistaa, valvoa ja kontrolloida yrityksen toimintaan liittyviä riskejä. Ennen tarkastuksen suorittamista tilintarkastaja arvioi valvontaympäristön tehokkuuden. Valvontaympäristön arviointi on tärkeä osa tarkastusta, sillä valvontaympäristön tehokkuus vaikuttaa merkitsevästi tilintarkastusriskiin (Haskins 1987; KHT-yhdistys 2007: 395–398). Kuten aikaisemmin mainittu, jos tilintarkastusriski on suuri, tilintarkastaja voi erota toimeksiantosuhteesta, sillä liian suuri riski ei ole kannattavaa tilintarkastusyhteisölle. Valvontaympäristö luokiteltiin TL-tekijäksi.

Kokoavasti mukautettu tilintarkastuspalkkio, tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen sekä valvontaympäristö luokiteltiin TL-tekijöiksi. Toisin sanoen kun yritys on saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen, tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu tai valvontaympäristössä on ongelmia (sisäisessä valvonnassa on puutteita, tilintarkastaja ei voi luottaa asiakasyrityksen johtoon tai yrityksessä on tapahtunut laittomuuksia) on oletettavasti todennäköisempää, että tilintarkastaja eroaa tehtävästään kuin että tilintarkastaja erotetaan. Näin ollen tutkielman ensimmäinen hypoteesi on seuraava:

H₁: TL-tekijät ovat yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

2.2. Asiakaslähtöiset tekijät

2.2.1. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisut ovat yleensä seurausta kirjanpitosäännösten rikkomisesta ja sisäisen valvonnan heikkouksista. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisut ovat lisääntyneet Yhdysvalloissa merkittävästi viime vuosina. Enron-, WorldCom- ja muiden skandaalien seurauksena yritykset ovat halunneet palauttaa sijoittajien luottamuksen puhdistamalla kirjanpitonsa ja tilinpäätöksensä virheistä ja siksi uudelleenjulkaisseet tilinpäätöksiään. Myös PCAOB:n tiukentunut sääntely sekä tilintarkastuslainsäädännön

lisääntyminen ovat vaikuttaneet tilinpäätösten uudelleenjulkaisujen kasvaneeseen määrään. Odotettavaa olisi, että ajan myötä tilinpäätöksen uudelleenjulkaisut vähenisivät, kun tilinpäätösten virheiden löydyttyä yritykset parantavat sisäiset kontrollinsa tehokkaammiksi, mikä edelleen takaa tulevien tilinpäätösten virheettömyyden. (Turner & Weirich 2006.)

Yritykset harvemmin syyttävät tilintarkastajaansa tilinpäätöksessä olleesta virheestä. Yli puolet yrityksistä, joiden tilinpäätös uudelleenjulkaistaan, raportoivat virheen omaksi syykseen. Vain noin 2,5 % syyttää tilintarkastajaansa (Wallace 2005). Jouduttuaan uudelleenjulkaisemaan tilinpäätöksensä yrityksen johto voi kuitenkin olla tyytymätön tilikauden tilintarkastukseen ja voi tästä syystä vaihtaa tilintarkastajaa (Grothe & Weirich 2007). Tilintarkastusalan lehdissä on viime aikoina käyty paljon keskustelua tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun yhteydestä tilintarkastajan vaihtumisiin (ks. esim. Wallace 2005; Grothe & Weirich 2007). On laskettu, että on kolme kertaa todennäköisempää, että tilinpäätös uudelleenjulkaistiin yrityksessä, joka vaihtoi tilintarkastajaa kuin yrityksessä, joka ei vaihtanut (Grothe & Weirich 2007). Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisua on sen yleistymisen seurauksena alettu tutkimaan myös tieteellisissä tutkimuksissa.

Gertsen, van Riel ja Berens (2006) tutkivat tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta seuraavaa yrityksen maineen huononemista. Joissain tapauksissa tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu on ollut yritykselle ratkaiseva asia, joka on johtanut yrityksen konkurssiin. Konkurssin ei kuitenkaan tarvitse olla väistämätön seuraus tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta ja maineen huonontumisesta vaan yritykset voivat vaikuttaa vahinkojen määrään. Tutkijoiden tavoitteena oli luoda yrityksen johdolle suuntaviivat siihen, miten toimia tilinpäätöksen uudelleenjulkaisutilanteessa.

Tutkimus oli case-tutkimus. Gertsen ym. (2006) tutkivat 14 yrityksen toimintaa tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun yhteydessä. He lähestyivät tutkimusongelmaa johtamalla teorian ja mallin aineistosta ja edelleen tarkastelemalla aineistoa luodun mallin avulla. Aineisto koostui yhteensä noin 500 lehtijulkaisusta, puhtaaksikirjoitetuista yritysten ja analyytikkojen välisistä puhelinneuvotteluista sekä analyytikkojen lausunnoista, jotka edelleen sisälsivät noin 5000 tilinpäätöksen uudelleenjulkaisuihin liittyvää sitaattia. Lisäksi tutkijat haastattelivat yhdeksää asiantuntijaa.

Tutkimustulosten mukaan kaksi seikkaa määrittivät tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun seurauksien vakavuuden: (1) vääristymän suuruus (eli suuruus, jolla virhe vaikuttaa yrityksen tulevaisuuden tuotto-odotuksiin) ja (2) virheen tekemisen tahallisuus. Vääris-

tymän ja tahallisuuden todellisella suuruudella ei tutkimustulosten mukaan ollut niin suurta merkitystä kuin *sijoittajien kokeman* vääristymän ja tahallisuuden suuruudella. Tutkimuksessa löydettiin useita tekijöitä, joilla voidaan vaikuttaa sijoittajien käsitykseen sekä positiivisessa että negatiivisessa mielessä. Vahinkoa rajoittavia tekijöitä olivat virheen vahvistaminen, vastuun ottaminen, avoin kommunikointi ongelmista ja aikomuksista korjata ne, hyvän hallintotavan kehittäminen sekä säännösten noudattaminen mahdollisimman tarkasti. (Gertsen ym. 2006.)

Xu, Najand ja Ziegenfuss (2006) tutkivat kirjanpitovirheistä johtuvien tilinpäätösten uudelleenjulkaisujen vaikutusta saman toimialan muiden yritysten osaketuottoihin. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli havaittu, että tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu vaikuttaa yrityksen osaketuottoihin negatiivisesti, mutta ilmiöön perehtyneet tutkijat eivät olleet päässeet yksimielisyyteen uudelleenjulkaisun vaikutuksesta toimialan muiden yritysten osaketuottoihin. Tutkimusaineiston tilinpäätökset saatiin U.S. Governmental Accountability Officen (GAO) tekemästä tutkimuksesta ja se koostui 561 uudelleenjulkaisusta tilinpäätöksestä, joiden syynä oli kirjanpitovirhe. Muita tietoja yrityksistä kerättiin Compustat-, CRSP- ja I/B/E/S-tietokannoista. Aineisto oli ajalta 1/1997–6/2002. Tutkimusmenetelmänä käytettiin regressioanalyysia.

Tutkimuksessa havaittiin, että yhden yrityksen uudelleenjulkaisua tilinpäätöksensä kirjanpitovirheiden takia sen kanssa samalla toimialalla kilpailevien yritysten osaketuotot heikkenivät. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei kuitenkaan tutkimustulosten perusteella vaikuttanut kaikkiin toimialan yrityksiin vaan osaketuottojen heikkeneminen tapahtui yrityksillä, joilla oli samankaltainen kassavirta uudelleenjulkaisseen yrityksen kanssa tai vaikutusvaltaa toimialalla. Osaketuottojen heikkeneminen näytti tutkimustulosten perusteella johtuvan siitä, että analyytikkojen odotukset toimialan yritysten lähitulevaisuuden tuotoista muuttuivat yhden uudelleenjulkaisua tilinpäätöksensä. Sen sijaan oman pääoman tuottovaatimukset toimialalla eivät muuttuneet, mikä viittaa siihen, ettei yrityksen tilinpäätöksen uudelleenjulkaisulla ole pitkäaikaisempaa vaikutusta analyytikkojen odotuksiin toimialalla kilpailevien yritysten tuotoista. Tutkimustulosten mukaan myöskään sijoittajien luottamus toimialan kilpaileviin yrityksiin ei pitkällä tähtäimellä kärsi yhden yrityksen uudelleenjulkaisua tilinpäätöksensä. (Xu ym. 2006.)

Stanley ja DeZoort (2007) tutkivat tilintarkastustoimeksiannon keston ja tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun välistä yhteyttä. Edelleen he tutkivat, kuinka toimiala-asiantuntemus ja tilintarkastuspalkkion koko vaikuttavat tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen lyhyissä toimeksiantosuhteissa sekä kuinka muiden kuin tilintarkastuspalkkioi-

den koko vaikuttaa tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen pitkissä toimeksiantosuhteissa. Tutkimusaineisto koostui 382 yrityksen tilinpäätöksistä vuosilta 2000–2004. Tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressiota. Tutkimuksessa asetettiin vastinpareiksi yritykset, jotka olivat uudelleenjulkaisseet tilinpäätöksensä ja yritykset, jotka eivät olleet.

Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että toimeksiantosuhteen kesto on negatiivisessa yhteydessä tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. Mitä kauemmin yrityksellä on ollut sama tilintarkastaja, sitä epätodennäköisempää on, että yrityksen tilinpäätös uudelleenjulkaistaan. Lyhytkestoissa toimeksiantosuhteissa toimiala-asiantuntemuksen ja tilintarkastuspalkkion havaittiin myös vaikuttavan negatiivisesti tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. Toisin sanoen, mitä parempi toimiala-asiantuntemus tilintarkastajalla on ja mitä suuremmat tilintarkastuspalkkiot ovat, sitä epätodennäköisemmin yrityksen tilinpäätös uudelleenjulkaistaan. Näin ollen tämän tutkimuksen tulokset osoittivat, että huoli siitä, että uusissa toimeksiantosuhteissa tilintarkastuksen laatu on heikompi asiakkaan toimintaan liittyvän asiantuntemuksen puutteen ja alhaisten tilintarkastuspalkkioiden vuoksi, on aiheellinen. Pitkäaikaisissa toimeksiantosuhteissa muiden kuin tilintarkastuspalkkioiden ei havaittu vaikuttavan tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. Näin ollen tutkimustulokset eivät tue tilintarkastajan rotaatiosäännösten perusteluja, joiden mukaan pitkäaikaisessa toimeksiantosuhteessa muut kuin tilintarkastuspalkkiot vaarantavat tilintarkastajan riippumattomuuden ja siten myös tilintarkastuksen laadun. (Stanley & DeZoort 2007.)

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja sisäisen valvonnan puutteiden välinen yhteys kävi ilmi *Ashbaugh-Skaifen, Collinsin & Kinneyn* (2007) tutkimuksessa. Heidän tutkimuksensa käsitteli sisäisen valvonnan puutteiden raportointia: mitkä tekijät johtavat sisäisen valvonnan puutteiden syntymiseen ja mitkä tekijät johtavat siihen, että johto raportoi sisäisen valvonnan puutteista. Raportointia tutkittiin aikana ennen SOX:n vaatimia pakollisia sisäisen valvonnan tarkastuksia. Tällöin ei ollut pakollista raportoida sisäisen valvonnan puutteita julkisesti vaan ainoastaan tilintarkastuslautakunnalle ja tilintarkastajalle. Tutkimusta varten tarvittavat yritysten raportit sisäisen valvonnan puutteista kerättiin elektronisesta Compliance Week -tiedotuslehdestä ajalta 11/2003–12/2004. Lopullinen aineisto koostui 326 yrityksen raportista. Pääasiallisena tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressiota.

Tutkimuksen tuloksena havaittiin oletusten mukaisesti, että sisäisen valvonnan puutteita raportoivilla yrityksillä oli monimutkaisemmat prosessit. Yritykset, jotka raportoivat

sisäisen valvonnan puutteita, toimivat useammilla liiketoimintasegmenteillä, laajemmin ulkomailla ja tekivät enemmän yritystojoja ja yrityksen uudelleenjärjestelyjä kuin yritykset, jotka eivät raportoineet puutteita sisäisessä valvonnassa. Tutkimustulokset osoittivat myös, että puutteita raportoivilla yrityksillä oli viimeaikaisia organisaatiomuutoksia, vaikeuksia laskentaperiaatteiden soveltamisessa ja niistä seuraava virheiden suuri todennäköisyys, enemmän tilintarkastajan eroamisia sekä vähemmän resursseja käytettävissä sisäiseen valvontaan. Tekijät, joiden havaittiin vaikuttavan johdon päätökseen raportoida sisäisen valvonnan puutteet, olivat aikaisemmat SEC:n täytäntöönpanomääräykset sekä *tilinpäätöksen uudelleenjulkaisut*. Yrityksillä oli myös todennäköisemmin suuri tilintarkastusyhteisö tilintarkastajana ja omistajuus oli keskittyneempää. (Ashbaugh-Skaife ym. 2007.)

1990-luvun IT-kuplan seurauksena tilinpäätöksiä uudelleenjulkaistiin ennätysmääriä. On epäilty, että tähän tilinpäätöksien uudelleenjulkaisujen ryöppyyn olisivat vaikuttaneet johdon suuret optiot ja osakkeiden yliarvostukset. Tämän arvelun motivoimana *Efendi, Srivastava & Swanson* (2007) lähtivät tutkimaan tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja yrityksen toimitusjohtajan plusoptioiden määrän välistä yhteyttä. Tutkijat kirjoittivat, että vaikka johdon palkkio- ja kannustinjärjestelmät voivat kannustaa johtoa toimimaan osakkeenomistajien etujen mukaisesti, liian suuret optiot voivat toimia houkuttella johtoa pitämään osakkeen arvoa korkealla jopa keinotekoisin toimin. Tämä voi johtaa oleellisiin virheisiin tilinpäätöksessä ja siten tilinpäätöksen uudelleenjulkaisuun. Tutkimusaineiston uudelleenjulkaistut tilinpäätökset kerättiin vuosilta 2001–2002, jolloin osakkeita yliarvostettiin huomattavasti. Tilinpäätöksien lisäksi tutkimusaineistoon kuului lehdistötiedotteita ja vuosikertomuksia. Lopullinen aineisto koostui 95 yrityksen sekä vastaavan kontrolliryhmän tiedoista. Tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressiota.

Tutkimuksen tuloksena havaittiin oletusten mukaisesti, että yrityksen tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyttä kasvattaa merkitsevimmin toimitusjohtajan suuret plusoptiot. Myös kolmen muun tekijän havaittiin vaikuttavan tilastollisesti merkitsevästi tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. Nämä tekijät olivat katteeseen sidottu kovenantti, vieraanpääomanehtoisen lainan ja osakepääoman kasvattaminen sekä toimitusjohtajan toimiminen hallituksen jäsenenä. Koska tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun syyt eroavat kirjanpitovirheiden vakavuudessa, tutkijat testasivat myös vaikuttavatko samat tekijät virheiden vakavuuteen. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisut jaettiin kahteen ryhmään: uudelleenjulkaisut, jotka johtuivat huomattavista kirjanpitovirheistä ja uudelleenjulkaisut, jotka johtuivat vähemmän vakavista kirjanpitovirheistä. Käyttäen

edelleen logistista regressiota havaittiin, että johdon plusoptioiden määrä vaikuttaa merkitsevästi myös kirjanpitovirheiden vakavuuteen. Näin ollen plusoptioiden määrä ei vaikuta ainoastaan tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen vaan myös vakavien kirjanpitovirheiden todennäköisyyteen. Myös katteeseen sidottu kovenantti sekä vieraan pääoman ehtoisen lainan ja osakepääoman kasvattaminen olivat merkitseviä tekijöitä selittämään kirjanpitovirheiden vakavuutta. Lisäksi toimitusjohtajan käteishonus nousi merkitseväksi selittäjäksi. (Efendi ym. 2007.)

Bloomfieldin ja Shackmanin (2008) tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, vaikuttaako yrityksen tilintarkastusyhteisölleen maksamien konsultointipalkkioiden koko tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. Enronin ja muiden skandaalien seurauksena heräsi kysymys, kuinka taloudellisesti riippuvaisia tilintarkastusyhtiöt ovat suurista asiakkaistaan ja kuinka tämä vaikuttaa tilintarkastajien päätöksentekoon ja siten heidän riippumattomuuteensa. Edelleen skandaalien seurauksena luottamus taloudelliseen informaatioon horjui. Kuten sanottu, virheellisten kirjanpitojen seurauksena tilinpäätöksiään uudelleenjulkaisiin ennätysmääriä 2000-luvun alussa. Konsultointipalkkioiden lisäksi tutkijat selvittivät tilintarkastusyhteisön ominaisuuksien vaikutusta riippumattomuuteen. Tutkimusaineisto koostui 250 uudelleenjulkaisusta tilinpäätöksestä ja 250 normaalin tilinpäätöksen kontrolliryhmästä ja näiden yritysten tiedoista ajalta 1/2001–6/2002. Tilinpäätökset kerättiin GAO:n tietokannasta. Tutkimusmenetelmänä käytettiin regressioanalyysia.

Tutkimuksen tulokset osoittivat vain rajoitetusti konsultointipalkkioiden ja tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun yhteyden. Näin ollen se ei tue näkemystä, jonka mukaan tilintarkastusyhteisöiden konsultointipalvelut vaarantavat tilintarkastajan riippumattomuuden. Siten tutkimuksen tulokset eivät tue myöskään SOX 201 -säännöstä, jolla kielletään tilintarkastusyhteisöjä tarjoamasta tiettyjä konsultointipalveluja tilintarkastusasiakkailleen. Merkitsevempiä tuloksia saatiin kokonaispalkkioiden ja tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun välisestä yhteydestä. Mitä suurempia kokonaispalkkioita yritys maksaa tilintarkastajalleen sitä suuremmalla todennäköisyydellä tilinpäätös uudelleenjulkaisetaan. Lisäksi havaittiin, että mitä vähemmän toimiala-asiantuntemusta tilintarkastajalla on sitä todennäköisemmin tilinpäätös uudelleenjulkaisetaan. Edelleen tutkimustulokset osoittivat, että yritykset, joilla on Big 5 -tilintarkastusyhteisö (nykyään Big 4) tilintarkastajana, tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu on todennäköisempää. Tutkimuksen mukaan tilintarkastajan ominaisuudet ennustavat tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun mahdollisuutta paremmin kuin tilintarkastuspalkkion koko. (Bloomfield & Shackman 2008.)

Kokoavasti aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu useiden negatiivisten seikkojen olevan yhteydessä tilinpäätöksen uudelleenjulkaisuun. Yrityksen maine huononee (Gertsen ym. 2006), osakkeen arvo laskee (Xu ym. 2006) ja luonnollisesti virheiden korjaamisesta, uuden tilinpäätöksen laatimisesta ja pitkittyneestä tilintarkastuksesta seuraa yritykselle huomattavasti kustannuksia. Näin ollen voidaan olettaa, että asiakasyrityksen johto voi olla tyytymätön tilintarkastuksen laatuun ja haluaa vaihtaa tilintarkastajaa. Calderonin ja Ofobiken (2008) tutkimuksessa eri tekijöiden vaikutuksesta tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajaan vaihtumiseen havaittiin, että tilintarkastajaa vaihtaneissa yrityksissä, joiden tilinpäätös on uudelleenjulkaistu tai tullaan uudelleenjulkaisemaan, on todennäköisempää, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajansa kuin että tilintarkastaja eroaa itse toimeksiantosuhteesta. Näin ollen tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu luokitellaan AL-tekijäksi.

2.2.2. Erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista

Yrityksen johdolla on pääasiallinen vastuu yrityksen taloudellisen informaation tuottamisesta ja julkistamisesta. Erilaisin johdon kannustin- ja palkkiojärjestelmin pyritään varmistamaan, että johto toteuttaa laskentatoimen ja raportoinnin järjestämisen omistajien edun mukaisesti. Kuitenkin, kuten aikaisemmin kerrottu, tulokseen sidotut kannustin- ja palkkiojärjestelmät voivat joskus johtaa myös tuloksen vääristämiseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Schwartz 1982) on havaittu, että taloudellisessa kriisissä olevat yritykset tekevät terveitä yrityksiä enemmän sellaisia muutoksia kirjanpitoonsa, joilla tulot saadaan näyttämään suuremmilta. Taloudellisessa kriisissä olevan yrityksen johto voi myös pyrkiä estämään yrityksen taloudellista tilaa koskevien negatiivisten uutisten julkaisemisen tai vaihtaa laskentaperiaatteisiin, joilla väliaikaisesti pystytään tilapäisesti esittämään yrityksen taloudellinen tilanne parempana kuin se todellisuudessa on. Tilintarkastajat eivät sen sijaan välttämättä hyväksy johdon valitsemia uusia laskentaperiaatteita tai muutoksia raportoinnissa. Taloudellinen kriisi kasvattaa jo yksin tilintarkastusriskiä puhumattakaan erikoisista laskentaperiaatteiden tai raportoinnin muutoksista, joilla huonoa taloudellista tilaa pyritään peittämään. Asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan erilaiset näkemykset uusien laskentaperiaatteiden ja raportoinnin muuttamisen hyväksyttävyydestä voivat johtaa erimielisyyksiin ja riitoihin. (Schwartz & Menon 1985.)

Knapp (1987) tutki tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisiä erimielisyyksiä. Tarkemmin hän keskittyi tutkimaan tekijöitä, jotka voisivat vaikuttaa siihen, että tilintarkastusvaliokunta tukee kiistoissa tilintarkastajaa yrityksen johdon painostaessa omaa

kantaansa läpi. Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Knapp 1985) on havaittu, että johdon vaikutus tilintarkastajan lausuntoon voi heikentää tilintarkastustoiminnon uskottavuutta. Tilintarkastusvaliokunnan tarkoituksena on toimia tilintarkastajan ja johdon välimiehenä ja taata, että tilintarkastaja voi itsenäisesti suorittaa työnsä. Knapp (1987) tutki seuraavien tekijöiden vaikutusta tilintarkastusvaliokunnan käyttäytymiseen: tilintarkastusvaliokunnan jäsenten tausta, tilintarkastusyhteisön koko, tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisen erimielisyyden luonne sekä asiakasyrityksen taloudellinen tila. Tutkimus oli kokeellinen tutkimus. Koehenkilöinä käytettiin 179:ää tilintarkastusvaliokunnan jäsentä. Koehenkilöille lähetettiin kyselylomake, jossa oli case-tapauksia tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisistä erimielisyyksistä. Koehenkilöinä toimineet tilintarkastusvaliokunnan jäsenet arvioivat todennäköisyyttä, jolla tukisivat tilintarkastajaa kiistoissa. Tutkimuksen tulosten analysointiin käytettiin varianssianalyysia.

Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastusvaliokunnan jäsenet, jotka olivat toimivia johtajia toisissa yrityksissä, tukivat kiistoissa tilintarkastajia todennäköisemmin, kuin tilintarkastusvaliokunnan jäsenet, jotka olivat eläkkeelle siirtyneitä yrityksen toimihenkilöitä tai joilla ei ollut yritystaustaa ollenkaan. Edelleen tutkimuksen tulokset osoittivat, että kun kiistan kohteena oleva asia on määritelty tilintarkastusstandardeissa tai toimintatapaohjeissa, tilintarkastuskomitean jäsenet todennäköisemmin tukevat tilintarkastajaa kiistassa. Tilintarkastajien neuvottelua siis helpottavat mahdollisimman täsmälliset tilintarkastusstandardit ja toimintatapaohjeet. Tutkimuksen tuloksena havaittiin myös asiakasyrityksen taloudellisen tilan olevan merkitsevä tekijä. Jos asiakasyritys on menestyvä, hyvän taloudellisen tilan omaava yritys, tilintarkastusvaliokunnan jäsenet valitettavasti epätodennäköisemmin tukevat tilintarkastajaa. Tähän voisi tutkijan mukaan auttaa lain asettaman velvollisuuden sekä viranomaisen näkemyksen tehtävän tärkeystä painottaminen tilintarkastusvaliokunnan jäsenille. (Knapp 1987.)

Antle ja Nalebuff (1991) tutkivat tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisiä neuvotteluja. Tutkimuksen tavoitteena oli painottaa sitä, että tilinpäätös on aina tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon neuvottelun tulos, ei vain johdon näkemys yrityksen tilasta. Tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät näkevät vain neuvottelun lopputuloksen eli valmiin tilinpäätöksen, eivätkä siten voi määrittää kuinka konservatiivinen tilintarkastaja oli, eivätkä tietää antaako tilinpäätös yrityksen taloudellisesta tilasta paremman vai huonomman kuvan kuin se todellisuudessa on. Yleisesti oletetaan, että tilintarkastajat ottavat neuvotteluissa hyvin konservatiivisen kannan. Tämä olisi luonnollista, sillä konservatiivinen kanta suojaisi tilintarkastajaa paremmin mahdollisilta oikeuden-

käynneiltä. Lisäksi voi olettaa, ettei johto kerro kaikista kustannuksistaan tai yliarvostaa tuotot ja vastaavasti korjaa kyllä tilintarkastajan mahdollisesti yliarvioimat kustannukset ja huomauttaa tilintarkastajalta huomaamatta jääneistä tuotoista. Tästä syystä tilinpäätös voi lähes aina antaa vain liian hyvän kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta, jollei tilintarkastaja ota hyvin konservatiivista kantaa. Siksi tilintarkastajien ymmärrettävästi oletetaan yleisesti olevan hyvin konservatiivisia.

Antle ja Nalebuff (1991) tutkivat tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisiä neuvotteluja matemaattisesti tasapainomallin avulla. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan neuvottelujen seurauksena syntynyt tilinpäätös antaa todennäköisemmin paremman kuin huonomman kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta. Tutkimustulokset kumoavat yleisen oletuksen, jonka mukaan tilintarkastajat ovat hyvin konservatiivisia. Päinvastoin, tilintarkastajat joustavat neuvotteluissa paljon.

Dye (1991) tutki, kuinka tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon väliset erimielisyydet yrityksen taloudellisesta tilasta vaikuttavat tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimuksen lähtökohtana oli se, että ”low balling” -ilmiö ei riipu ainoastaan tilintarkastuspalkkiosta. ”Low balling” -ilmiöllä tarkoitetaan sitä, että uusi tilintarkastaja joutuu tarjoamaan tilintarkastuksen halvemmalla kuin mitä todelliset kustannukset yhteensä ovat, koska ensimmäisen tilintarkastuksen yhteydessä kustannukset nousevat korkeammiksi ja koska tilintarkastusyhteisöt kilpailevat asiakkaistaan hinnoittelun avulla. (Ilmiöstä tarkemmin tilintarkastuspalkkiota käsittelevässä luvussa.) Dyen (1991) mukaan ”low balling” -ilmiö ei johdu ainoastaan uuden tilintarkastuksen ja edellisestä tilikaudesta jatkuvan tilintarkastuksen eritasoisista todellisista kustannuksista vaan myös ulkopuolisten henkilöiden näkemyksestä tilintarkastajan riippumattomuudesta. Tilinpäätösinformaation hyväksikäyttäjät kokevat tilintarkastajan sitä riippumattomammaksi, mitä vähemmän hänelle on odotettavissa tuottoja asiakasyrityksestä. Mitä riippumattomampi tilintarkastaja on sitä enemmän kustannussäästöjä tilintarkastaja saavuttaa vähentyneiden oikeidenkäyntikulujen myötä ja voi siten tarjota uudelle asiakkaalle tilintarkastuksen halvemmalla, kuten ”low balling” -ilmiössä tapahtuu. Tutkijan mukaan tärkeätä oli siis ottaa huomioon ulkopuolisten näkemys tilintarkastajan riippumattomuudesta ja siten edelleen tilinpäätösinformaation oikeellisuudesta.

Toisena lähtökohtana tutkimuksessa oli, että tilinpäätös on aina lopputulos tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisistä neuvotteluista. Tilintarkastajan lausunto on suosituisin, mitä hän neuvottelun lopputuloksena suostuu antamaan ja johto joko hyväksyy tämän lausunnon tai vaihtaa tilintarkastajaa. Ulkopuoliset havaitsevat tällöin tilintarkas-

tajan vaihtumisen, mutta eivät yleensä syytä, sillä tilintarkastaja ja johto voivat olla molemmat haluttomia raportoimaan erimielisyyksiään tilintarkastajan vaihtumisen syyksi. Tutkimuksen pääasiallisena oletuksena oli, että tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon näkemysten erojen suuruus vaikuttaa tilintarkastajan vaihtumisen todennäköisyyteen. (Dye 1991.)

Tutkimuksen hypoteeseja testattiin matemaattisesti tasapainoteorian avulla. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että jos tilintarkastajalla ja yrityksen johdolla on käytettävissään samat tiedot yrityksen taloudellisesta tilasta ja he ovat siitä samaa mieltä, tämä ilmenee ristiriidattomana tilinpäätöksenä, ja tällöin tilintarkastajaa ei vaihdeta. Sen sijaan, jos tilintarkastajan näkemys yrityksen taloudellisesta tilasta on eri kuin asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan huonompi näkemys ilmenee tilinpäätöksestä, on todennäköisempää, että tilintarkastaja vaihtuu. Vaihtuminen on sitä todennäköisempää, mitä kauempana tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon näkemykset ovat toisistaan. Tutkimuksen tulokset osoittivat myös, että ”low balling” -ilmiö on havaittavissa vain silloin, kun tilintarkastajan palkkiot eivät ole ulkopuolisten tiedossa. (Dye 1991.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa on siis selkeästi osoitettu, että tilintarkastaja ja asiakasyrityksen johdon näkemykset yrityksen taloudellisesta tilasta usein eroavat toisistaan ja he joutuvat käymään neuvotteluja päästäkseen yhteisymmärrykseen tilinpäätöksestä (esim. Schwart & Menon 1985; Antle & Nalebuff 1991). On myös osoitettu, että mitä suuremmat näkemyserot ovat, sitä suurempi todennäköisyys on, että toimeksiantosuhde päättyy ja tilintarkastaja vaihtuu (Dye 1991). Sen sijaan tilintarkastajan vaihtumisen lajia (tilintarkastajalähtöinen/asiakaslähtöinen) erimielisyyksien yhteydessä on tutkittu vähän. Calderonin ja Ofobiken (2008) tutkimuksessa erimielisyyksien osoitettiin olevan lähemmin yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Kuitenkin useammissa tutkimuksissa tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisten erimielisyyksien on todistettu olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen, kun on tutkittu asiakaslähtöisiä tilintarkastajan vaihtumisia. Beattien ja Fearnleyn (1995) tilintarkastajan vaihtumista koskevassa kyselytutkimuksessa brittiläiset julkiset yhtiöt mainitsivat yhdeksi syyksi tilintarkastajan mahdolliselle erottamiselle huonon työskentelysuhteen tilintarkastajan kanssa. Työskentelysuhteen yhteyden asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vahvasti myös muun muassa Magrin ja Baldacchinon (2001) maltalainen tutkimus tilintarkastajan vaihtumisen syistä. Woon & Kohn (2001) tutkimuksessa singaporelaisella aineistolla johdon mahdollisuudet käyttää harkinnanvaraisia eräiä eli manipuloida tulosta havaittiin yhdeksi merkitseväksi tilintarkastajan erottami-

seen yhteydessä olevaksi tekijäksi. Voidaan todeta olevan enemmän todisteita erimielisyyksien yhteydestä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Näin ollen tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista luokitellaan AL-tekijäksi.

2.2.3. Tilintarkastuspalkkio

Tilintarkastuspalkkio muodostuu asiakasyrityksen ominaisuuksien määrittämästä tilintarkastusriskistä sekä tarkastuksen suorittamiseen vaadittavasta työmäärästä. Asiakasyrityksen suuri velkaisuusaste, suuri koko, huono maksuvalmius ja suuret tappiot kasvattavat tilintarkastajan oikeudenkäyntiriskiä ja näin ollen myös tilintarkastuspalkkion määrää (Simunic 1980). Tilintarkastuspalkkion määrään vaikuttaa myös tilintarkastusyhteisö ja sen ominaisuudet. Jos toinen tilintarkastusyhteisö tarjoaa tilintarkastuspalvelut edeltävää tilintarkastusyhteisöä halvemmalla, yritykset voivat saavuttaa kustannussäästöjä vaihtamalla tilintarkastajaa (DeAngelo 1981).

Yritysten tavoittelemista kustannussäästöistä seuraavat tarjouskilpailut ovat yleistyneet tilintarkastusalalla viime aikoina. Tilintarkastusyhteisöt pyrkivät tarjoamaan tilintarkastuspalvelun kilpailijoita halvemmalla voittaakseen asiakkaita itselleen. Tällöin tilintarkastusyhteisöt voivat hinnoitella tilintarkastuksen liian halvaksi, jolloin resurssit eivät riitä laadukkaaseen tarkastukseen (Gregory & Collier 1996). DeAngelo (1981) määritteli tämän ”*low balling*” -ilmiöksi. ”Low balling” -ilmiöllä tarkoitetaan tilannetta, jossa tilintarkastuspalkkio on ensimmäisenä vuonna pienempi kuin tilintarkastuksesta aiheutuvat kustannukset ja normaali tilintarkastuspalkkio yhteenlaskettuna. Tilintarkastuspalkkioiden alentamisesta on pelätty seuraavan tilintarkastajan riippumattomuuden vaarantuminen. Tilintarkastusyhteisön tehtyä sijoitus asiakkaaseen tarjoamalla tilintarkastuspalvelut halvalla ensimmäisenä vuonna, asiakas halutaan pitää myös jatkossa. Tämä voi vaikuttaa tilintarkastajan päätöksentekoon (DeAngelo 1981; Simon & Francis 1988). Tilintarkastuspalkkion alentaminen voi vaikuttaa myös tilintarkastuksen laatuun. Tilintarkastuspalkkion ollessa pienempi tilintarkastajien työtunteja on vähennettävä, mikä voi johtaa olennaisten seikkojen huomaamatta jäämiseen (Gregory & Collier 1996).

”Low balling” -ilmiötä tutkivat muun muassa Gregory ja Collier (1996). He selvittivät, maksetaanko tilintarkastusyhteisöille pienempiä tilintarkastuspalkkiota tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen. Lisäksi he tutkivat, palautuuko tilintarkastuspalkkio ajan myötä samalle tasolle kuin ennen tilintarkastajan vaihtumista. Tutkimusaineisto koostui 339

brittiläisestä pörssiyrityksestä, jotka olivat vaihtaneet tilintarkastajaa. Tarvittavat tiedot kerättiin yritysten vuosikertomuksista. Tutkimuksessa muodostettiin kaksi regressiomallia, joilla hypoteeseja testattiin. Hypoteesien mukaisesti, ja ”low balling” -ilmiön tueksi, tutkimuksen tuloksena havaittiin, että tilintarkastajan vaihtumisella on negatiivinen yhteys tilintarkastuspalkkioon. Tilintarkastajaa vaihtaneet yritykset maksoivat vaihtamisen jälkeen keskimäärin 22,4 % alempia tilintarkastuspalkkioita. Joidenkin tilintarkastusyhteisöjen palkkiot pysyivät alempina pidempäänkin, mutta tämä ei ollut tilastollisesti merkitsevää. Pidemmällä aikavälillä tilintarkastuspalkkio näytti palautuvan lähemmäksi samaa tasoa kuin ennen tilintarkastajan vaihtumista. Myös tämä on yhdenmukaista ”low balling” -ilmiön oletusten kanssa. Gregoryyn ja Collierin (1996) lisäksi useat muut tutkijat ovat osoittaneet tilintarkastuspalkkion alentumisen olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen (ks. esim. Francis & Simon 1987; Turpen 1990; Ettredge & Greenberg 1990). Näiden tutkimusten voidaan nähdä pohjautuvan Simunicin (1980) uraa uurtavaan tilintarkastuspalkkiotutkimukseen (Butterworth & Houghton 1995).

Koska useissa tutkimuksissa on osoitettu tilintarkastuspalkkion alenevan tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen, voidaan olettaa, että se motivoi yrityksiä vaihtamaan tilintarkastajaa. *Butterworth ja Houghton* (1995) tutkivat tilintarkastuspalkkion vaikutusta tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimusta varten käytiin läpi kaikki australialaisten julkisten yhtiöiden vuosikertomukset vuosilta 1987 ja 1988 ja identifioitiin niistä tilintarkastajaa vaihtaneet yritykset. Tutkimusta varten tarvittavat tiedot tilintarkastuspalkkioista olivat myös julkista informaatiota. Lopullinen aineisto koostui 268 yrityksen tiedoista. Tutkimusmenetelmänä käytettiin regressioanalyysia. *Butterworth ja Houghton* (1995) eivät havainneet aineistossaan, että tilintarkastuspalkkio olisi merkittävästi pienempi tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen. Myöskään ”opinion shopping”-ilmiöstä ei ilmennyt merkkejä. Sen sijaan tutkijat havaitsivat, että tilintarkastajan vaihtuminen on yhteydessä yhteenlaskettujen tilintarkastus- ja konsultointipalkkioiden kasvun kanssa.

Myös *Sankaraguruswamyn ja Whisenantin* (2004) tutkimuksessa kävi ilmi tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen. Heidän tutkimuksensa käsitteli yritysten vapaaehtoisesti raportoimia syitä tilintarkastajan vaihtumiselle ja näiden vaikutusta sijoittajien päätöksiin. Raportoidessaan SEC:lle tilintarkastajan vaihtumisesta yritykset voivat halutessaan ilmoittaa syyn tilintarkastajan vaihtumiselle. Tutkijoita kiinnosti, onko tästä vapaaehtoisesta raportoinnista hyötyä sijoittajille. Yritysten raportoidut tilintarkastajan vaihtumisen syyt jaettiin kahteen luokkaan: varmistettavissa oleviin ja varmistamattomissa oleviin syihin. Varmistettavissa olevilla syillä tarkoitetaan syitä, jotka voidaan varmistaa esimerkiksi yritysten aikaisemmista tai tulevista vuosi-

kertomuksista. Varmistettavissa olevia syitä olivat yritysten/tilintarkastusyhteisöiden fuusiot ja tarve suuremmalle tilintarkastusyhteisölle. Varmistamattomissa olevilla syillä tarkoitettiin syitä, joita ei voida tarkastaa muista lähteistä vaan niiden olemassaolon todistaa ainoastaan yritysten antama raportti. Varmistamattomissa olevia syitä olivat palveluihin ja tilintarkastuspalkkioon liittyvät syyt. Tutkijat olettivat, että sijoittajat eivät käyttäisi yritysten raporttoimia varmistettavissa olevia tilintarkastajan vaihtumisen syitä hyväksi päätöksenteossaan, koska saavat nämä tiedot muista lähteistä. Sen sijaan varmistamattomissa olevien tietojen he olettivat sijoittajien kokevan hyvinä uutisina. Tutkijat selvittivät myös, vaikuttaako edeltävän tai uuden tilintarkastusyhteisön koko yritysten vapaaehtoisesti raporttoimiin tilintarkastajan vaihtumisen syihin.

Tilintarkastajan vaihtumista koskeva tutkimusaineisto kerättiin Auditor Trak, Lexis ja Global Access -tietokannoista. Tiedot yritysten osakkeiden pörssikursseista hankittiin Center for Research in Security Prices (CRSP) -tutkimuskeskuksen tietokannoista. Tilinpäätöstiedot kerättiin Compustat-tietokannasta. Lopullinen aineisto koostui 2 547:sta tilintarkastajan vaihtumisesta vuosilta 1993–1996. Tutkimusmenetelmänä käytettiin logistista regressiota. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että varmistamattomissa olevat syyt ovat positiivisessa yhteydessä yritysten epänormaaleista osaketuotoista annettaviin tiedotteisiin. Varmistettavissa olevat syyt eivät sen sijaan vaikuttaneet epänormaaleihin osaketuottoihin. Nämä tulokset vahvistivat tutkijoiden oletukset. Sijoittajat käyttävät hyväkseen yrityksen tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä raporttoimia tietoja ja kokevat ne hyvinä uutisina. Tutkimustulokset kannustavat yrityksiä vapaaehtoiseen tilintarkastajan vaihtumisen syyn raporttoimiseen. Edelleen tutkimustulokset osoittivat, että asiakasyritykset raportoivat tilintarkastajan vaihtumisen syyksi todennäköisemmin palveluihin liittyviä syitä silloin, kun erottavat suuren tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastuspalkkioon liittyviä syitä valitsemansa uuden tilintarkastajan ollessa pieni tilintarkastusyhteisö. Havaintojen perusteella voidaan todeta, että suuret tilintarkastusyhteisöt kilpailevat asiakkaista tarjoamalla enemmän palveluita ja pienet tilintarkastusyhteisöt hinnoittelulla. (Sankaraguruswamy ja Whisenant 2004.)

Edelleen *Hackenbrack ja Hogan* (2005) tutkivat tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä. Tilintarkastuspalkkion osalta he keskittyivät siihen, onko tilintarkastuspalkkio oikeassa suhteessa verrattuna tilintarkastukseen käytettyihin resursseihin. Erityisesti tutkijoita kiinnosti se, vaikuttaako ensimmäisen vuoden tilintarkastuspalkkio tilintarkastussuhteen pidempään säilyttämiseen, kuten ”low balling” -ilmiössäkin oletetaan. Tutkimus perustui ajatukselle, jonka mukaan tilintarkastusyhteisöt tekevät päätöksen asiakassuhteen säilyttämisestä osittain realisointiprosentin perus-

teella. Realisointiprosentilla tarkoitettiin tilintarkastuspalkkion ja kustannusten suhdetta. Kustannukset laskettiin kertomalla yksikköhinta työtunneilla. Yksikköhinnan tilintarkastusyhteisöt määrittävät asiakasyrityksen ominaisuuksien mukaan.

Tutkimusaineisto koostui erään Big 6 -tilintarkastusyhteisön (nykyään Big 4) 222:n vuonna 1991 solmitun tilintarkastussuhteen tiedoista, joihin kuului muun muassa tilintarkastuspalkkiot, tilintarkastustyötuntien määrä sekä tieto siitä, oliko tilintarkastussuhde voimassa vielä vuonna 1996. Tietoja saatiin sekä tilintarkastusyhteisöltä että julkisista lähteistä. Vuoteen 1996 mennessä 76 % vuonna 1991 aloitetuista tilintarkastussuhteista oli säilytetty. Realisointiprosenteissa oli merkittäviä eroja. Ne vaihtelivat 22 prosentista 144 prosenttiin. Tutkimusmenetelmänä käytettiin regressiomallia. (Hackenbrack & Hogan 2005.)

Tutkimustulokset osoittivat, että realisointiprosentit vaihtelivat suurten ja pienten yritysten välillä, mutta eivät ryhmien sisällä. Tämän lisäksi julkisilla yhtiöillä oli 17 % korkeammat realisointiprosentit kuin muilla yrityksillä. Tutkimustuloksena havaittiin, että ensimmäisen vuoden tilintarkastuspalkkiolla oli tilastollisesti merkitsevä vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen. Tarjouskilpailut asettavat tilintarkastuspalkkion ensimmäisenä vuonna alas, jolloin realisointiprosentti jää pieneksi. Hackenbrack ja Hogan (2005) totesivat tutkimuksensa perusteella, että pieni realisointiprosentti vaarantaa tilintarkastussuhteen säilymisen pidempään. Edelleen tulokset osoittivat, että tilintarkastusyhteisön yllättävä työmäärän lisääntyminen on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen.

Kallunki, Sahlström ja Zerni (2007) tutkivat, vaihtavatko suuria tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset tilintarkastajaa todennäköisemmin kuin pienempiä tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset. Lisäksi he tutkivat, vaikuttaako lainsäädännöllinen ympäristö kyseisiin tilintarkastajan vaihtumisiin. Tutkijat kirjoittivat, että tilintarkastuspalvelut ovat komplekseja ja kehittyneitä palveluita, jonka vuoksi tilintarkastajan vaihtumisesta seuraa korkeita kustannuksia. Näin ollen, koska yritykset oletettavasti ostavat tilintarkastuspalvelut edullisimmin tarjoavalta tilintarkastusyhteisöltä, tilintarkastajan vaihtumisen voidaan olettaa tapahtuvan, kun tilintarkastuspalkkion aleneminen ylittää tilintarkastajan vaihtumisesta seuraavat kustannukset. Tilintarkastajan vaihtumisesta seuraavien kustannuksien he olettivat olevan suuremmat tiukemmissa lainsäädännöllisissä ympäristöissä.

Tutkimusaineisto kerättiin Compustat-tietokannasta. Aineisto oli kymmenestä eri maasta vuosilta 1994–2003. Tutkimuksen tuloksena havaittiin ensiksi, että tilintarkastuspalk-

kio ja tilintarkastuspalkkion suhde liikevaihtoon ovat positiivisessa yhteydessä lainsäädännöllisen ympäristön tiukkuuteen. Toiseksi havaittiin oletusten mukaisesti, että suuria tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset vaihtavat tilintarkastajaa todennäköisemmin kuin pienempiä tilintarkastuspalkkioita maksavat yritykset. Kolmanneksi havaittiin, että tilintarkastuspalveluiden alihinnoittelu johtaa löysemmissä lainsäädännöllisissä ympäristöissä todennäköisemmin tilintarkastajan vaihtumiseen kuin tiukoissa lainsäädännöllisissä ympäristöissä. Sen sijaan viimeinen tutkimushypoteesi kumottiin, sillä tiukka lainsäädännöllinen ympäristö ei vaikuttanut ylihinnittelusta johtuvan tilintarkastajan vaihtumisen todennäköisyyteen. (Kallunki ym. 2007.)

Tilintarkastuspalkkion on siis aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimuksissa on yleensä käsitelty tilintarkastajan vaihtumista yleisesti tai tutkittu ainoastaan asiakaslähtöisiä tilintarkastajan vaihtumisia tilintarkastajalähtöisten tilintarkastajan vaihtumisten jäädessä huomiotta. Calderon ja Ofo-bike (2008), jotka tutkivat eri tekijöiden vaikutusta tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen, raportoivat tutkimuksensa tuloksena, että tilintarkastuspalkkio vaikuttaa tilintarkastajan vaihtumiseen tilastollisesti merkitsevästi ja että tilintarkastuspalkkio on merkitsevämmän yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. On siis todennäköisempää, että asiakasyritys kokee tilintarkastuspalkkion liian suureksi ja erottaa tilintarkastajan kuin että tilintarkastaja kokee tilintarkastuspalkkion riittämättömäksi ja eroaa tilintarkastustehtävästään. Näin ollen tilintarkastuspalkkio luokitellaan AL-tekijäksi.

2.2.4. Toinen tutkimushypoteesi

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu on merkki siitä, että yrityksen taloudellisessa informaatioissa on ollut virhe (Wallace 2005). Virheen korjaaminen ja uuden tilinpäätöksen laatiminen aiheuttavat yritykselle kustannuksia. Lisäksi analyttikot ja sijoittajat näkevät tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun negatiivisena merkinä, joten osakkeen arvon laskiessa uudelleenjulkaisusta seuraa yritykselle myös epäsuoria kustannuksia (Xu ym. 2006). Edelleen yrityksen maine kärsii tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta (Gertsen ym. 2006). Myöskään virheellisestä tilinpäätöksestä annettuun tilintarkastuskertomukseen ei välttämättä voi luottaa. Kun tilintarkastaja ei ole löytänyt kirjanpidossa tai tilinpäätöksessä ollutta virhettä, asiakasyrityksen johto voi olla tyytymätön tilintarkastuksen laatuun. Myös kasvaneet kustannukset voivat aiheuttaa tyytymättömyyttä. Näin ollen menetettyään luottamuksensa tilintarkastajaansa asiakasyrityksen johto voi erottaa tilintarkastajan. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu luokiteltiin AL-tekijäksi.

Tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välille voi syntyä erimielisyyksiä laskentaperiaatteista tai raportoinnista, kun johdon tavoitteena on näyttää mahdollisimman hyvää tulosta ja tilintarkastajan tavoitteena on taata, että tilinpäätös antaa mahdollisimman todenmukaisen kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta (Schwartz 1982). Erimielisyydet voivat johtaa asiakkaan tyytymättömyyteen tilintarkastuksen laadusta ja siten johtaa tilintarkastajan erottamiseen. Toisaalta johto voi haluta myös vaihtaa tilintarkastajaan, joka joustaisi enemmän heidän tahtonsa mukaan ja he saisivat sovellettua laskentaperiaatteita enemmän tai jättämättä joitain seikkoja raportoimatta ja näin saisivat yrityksen taloudellisen tilan näyttämään ulkopuolisille paremmalta kuin se todellisuudessa on. Tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista luokiteltiin AL-tekijäksi.

Jokainen tilintarkastusyhteisö itsenäisesti määrittää hinnan asiakasyrityksen tilintarkastuspalveluille. Yritykset voivat saavuttaa kustannussäästöjä valitsemalla tilintarkastajan, joka suorittaa tilintarkastuksen halvimalla. Tarjouskilpailut ovatkin yleistyneet alalla. Tilintarkastusyhteisöt kilpailevat asiakkaista tarjoamalla tilintarkastuspalveluita mahdollisimman halvalla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että palveluita tarjotaan ensimmäisenä vuonna jopa niin halvalla, ettei palkkio riitä kattamaan kuluja ja on epäilty, että tämä voi heikentää tilintarkastuksen laatua ja tilintarkastajan riippumattomuutta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että tilintarkastuksen hinnan alentaminen on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen (esim. DeAngelo 1981; Greogory & Collier 1996). Näin ollen yrityksillä on kannuste vaihtaa tilintarkastajaa. Tutkimuksissa on havaittu tilintarkastuspalkkion olevan merkitsevä syy vaihtaa tilintarkastajaa (esim. Sankaraguruswamy & Whisenant 2004). Yritykset pyrkivät säästämään tilintarkastuskustannuksissa ja vaihtavat tilintarkastajaan, joka tarjoaa tilintarkastuspalvelut halvemmalla. Tilintarkastuspalkkio luokiteltiin AL-tekijäksi.

Kokoavasti tilintarkastuspalkkio, tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon erimielisyydet laskentaperiaatteissa sekä tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu luokiteltiin AL-tekijöiksi. Toisin sanoen, kun asiakasyrityksen johto on tyytymätön tilintarkastuspalkkion kokoon, tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välillä on erimielisyyksiä laskentaperiaatteista tai kun tilinpäätös on julkaistu uudelleen tai tullaan julkaisemaan uudelleen, on todennäköisempää, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan kuin että tilintarkastaja eroaa tehtävästään. Näin ollen tutkielman toinen hypoteesi on seuraava:

H₂: AL-tekijät ovat yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

3. EMPIIRISEN TUTKIMUKSEN AINEISTO JA METODIT

Tilintarkastajan vaihtumisen laajemman empiirisen tutkimisen edellytys on, että tiedot yritysten tilintarkastajan vaihtumisista ja niiden syistä raportoidaan ja tallennetaan. Yhdysvalloissa julkisten yhtiöiden raportointivelvollisuutta sääntelee SEC. Määräyksensä julkisten yhtiöiden raportointivaatimuksista tilintarkastajan vaihtuessa SEC antoi vuonna 1978. Viidentoista päivän sisällä tilintarkastajan erottamisesta tai eroamisesta tulee yrityksen jättää SEC:lle 8-K-lomake. 8-K-lomakkeella yritys raportoi, oliko tilintarkastajan vaihtuminen tilintarkastajalähtöinen vai asiakaslähtöinen. Lisäksi yrityksen on raportoitava yksityiskohtaisesti tietyt asiat yrityksen tilanteesta sekä tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon mahdollisista erimielisyyksistä. Raportointimääräysten tarkoituksena on varmistaa markkinoiden tiedonsaanti yritysten tilintarkastajan vaihtumisista, yritysten johdon suhteesta tilintarkastajaansa sekä tilintarkastussuhteen päättymisen syistä. (Fried & Schiff 1981: 326; Hagigi ym. 1993: 787.)

Tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä vaadittavat pakolliset tiedot ovat seuraavat (Turner, Williams & Weirich 2005: 13–15):

- oliko tilintarkastajan vaihtuminen tilintarkastaja- vai asiakaslähtöinen
- kahden aikaisemman tilikauden tilintarkastuskertomuksen muoto (vakio- tai mukautettu)
- oliko päätös suositeltu tai hyväksytty hallituksen tai tilintarkastuslautakunnan taholta
- erimielisyydet tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välillä sekä selvitys erimielisyyksien luonteesta
- maininta, jos joku seuraavista tilanteista ilmennyt:
 - heikko tai puutteellinen sisäinen valvonta
 - tilintarkastajan luottamuksen puute johtoa kohtaan
 - tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen
 - lainvastainen tapahtuma
- konsultointi uuden tilintarkastajan kanssa ja hänen mahdollinen mielipiteensä erimielisyyksistä edeltävän tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välillä, laskentaperiaatteista tai tulevan tilintarkastuskertomuksen muodosta
- uuden tilintarkastusyhteisön nimi ja sopimuspäivämäärä

Yrityksen tulee lähettää edeltävälle tilintarkastajalleen kopio täyttämästään 8-K-lomakkeesta. Tilintarkastaja ilmaisee kirjeen muodossa hyväksyntänsä tai erimielisyy-

tensä asiakasyrityksen tekemästä raportista. Tilintarkastajan kirje liitetään 8-K-lomakkeen liitetiedostoksi. (Turner ym. 2005: 15.)

Ennen lopullisten raportointivaatimusten julkistamista SEC teki ehdotuksen, jonka mukaan myös yrityksen tilintarkastajan vaihtumisen syyn raportoiminen olisi pakollista. Esityksen vastustajien mielestä syiden erittely tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä oli täysin tarpeetonta ja toistaisi vain 8-K-lomakkeella jo vaaditut tiedot yrityksen tilanteesta tilintarkastajan vaihtuessa. Tämän seurauksena SEC:n esitys ei tullut voimaan. Syiden esittäminen 8-K-lomakkeella on kuitenkin vapaaehtoista ja suositeltua. Myöhemmin tutkijat ovat esittäneet lisää perusteltuja syitä raportoinnin vapaaehtoisuudelle. On havaittu, ettei syiden raportoimisen tarvitse olla pakollista, sillä yritysten on kannattavaa raportoida syyt vapaaehtoisestikin. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kun verrataan yrityksiä, jotka ovat esittäneet syyn tilintarkastajan vaihtumiselle ja yrityksiä, jotka eivät ole esittäneet mitään syytä, sijoittajat näkevät syiden raportoinnin yleensä positiivisena asiana, vaikka itse tieto olisikin negatiivista. Toisin sanoen sijoittajat haluavat läpinäkyvyyttä yrityksen toimintaan. (Sankaraguruswamy & Whisenant 2004: 107–108.)

3.1. Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineisto kerättiin Audit Analytics -tietokannasta. Audit Analytics on Ives Group -yhtiön ylläpitämä tietokanta, joka sisältää tiedot yli 20 000 julkisesta yhtiöstä ja noin 1500 tilintarkastusyhteisöstä. Tietokannassa on tiedot muun muassa yritysten johdosta ja johdon vaihtumisista, yritysten tilintarkastuskomiteoista ja tilintarkastajista, saatujen tilintarkastuskertomusten muodoista (vakionmuotoinen/mukautettu) sekä tilintarkastuspalkkioista. Tämän tutkielman aineiston lähteeksi Audit Analytics sopii erinomaisesti, sillä tietokanta sisältää yksityiskohtaiset tiedot kaikista 1.1.2000 jälkeen SEC:lle raportoiduista tilintarkastajan vaihtumisista. Tietokannasta löytyy tiedot edeltävästä ja nykyisestä tilintarkastajasta, tilintarkastajan vaihtumisen ajankohdasta ja siitä, oliko vaihtuminen tilintarkastaja- vai asiakaslähtöinen. Edelleen, tietokantaan on kerätty SEC:n lomakkeista yritysten ilmoittamat syyt tilintarkastajan vaihtumiseen sekä tiedot, jotka yritysten on pakollista ilmoittaa tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä. Näin ollen tietokannasta saa tiedot muun muassa yrityksen mahdollisista sisäisen valvonnan ongelmista, tilintarkastajan kokemista tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisesta, tilinpäätösten uudelleenjulkaisuista, tilintarkastajan kokemasta epäluottamuksesta yrityksen

johtoa kohtaan sekä yrityksessä tapahtuneista laittomuuksista. (Ives Group Inc 2007, 2008.)

Tietokannasta poimittiin tätä tutkimusta varten kaikki tilintarkastajan vaihtumiset vuosilta 2000–2007. Tilintarkastajan vaihtumisia oli tällä aikavälillä yhteensä 15 608. Huomattavaa on, että osa aineiston tilintarkastajan vaihtumisista on saman yrityksen toimesta eli yksi yritys on vaihtanut tilintarkastajaa useasti, mutta tästä ei ole tämän tutkielman kannalta haittaa, sillä jokaisen tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä yritys on joutunut raportoimaan SEC:lle. Näin ollen jokainen tilintarkastajan vaihtuminen on tämän tutkielman kannalta merkityksellinen, vaikka sama yritys toistuisi aineistossa. Tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä saatiin niiden nimien lisäksi perustiedot, kuten osoite ja toimialakoodi. Tutkielmaa varten tarvittavia tietoja olivat tilintarkastajan vaihtumiseen liittyvä informaatio. Aluksi poimittiin tieto siitä, onko tilintarkastajan vaihtuminen tilintarkastajalähtöinen vai asiakaslähtöinen (Resigned/Dismissed). Yrityksen edeltävästä tilintarkastajasta poimittiin tiedot tilintarkastusyhteisön nimestä ja toimeksiantosuhteen päättymispäivästä. Niin ikään uudesta tilintarkastajasta poimittiin tiedot tilintarkastusyhteisön nimestä ja toimeksiantosuhteen alkamispäivästä. Tilintarkastuskertomuksista tarvittiin tieto siitä, onko joku yrityksen saamista tilintarkastuskertomuksista ollut mukautettu.

Tietokannasta haettiin myös tieto siitä, onko yrityksen sisäisessä valvonnassa ollut ongelmia. Vaikka 8-K-lomakkeella tätä ongelmaa ei olisi vaihtoehtoisista valittu yrityksessä olevaksi, se on tietokannassa kirjattu yritykselle, jos muusta informaatiosta on käynyt ilmi, että sisäisessä valvonnassa on ollut puutteita. Tietokannasta haettiin tieto myös laajuuden rajoittamisongelmista eli tieto siitä, onko laajuutta rajoitettu vai ei. Edelleen tutkimusta varten tarvittiin tieto ”reportable event” -tapahtumasta. Tällainen raportoitava asia voi tarkoittaa esimerkiksi, että yrityksen tilinpäätösinformaatioon ei voi luottaa. Tietokannassa tämä kohta on kirjattu yritykselle, jos yrityksen toiminnassa on jotain huomautettavaa, vaikkei valintaa olisi tehty 8-K-lomakkeella. Tietokannasta haettiin myös tieto tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta. Jos yritykselle on kirjattu tietokantaan tämä kohta, yrityksen tilinpäätös on julkaistu uudelleen tai tullaan julkaisemaan uudelleen myöhemmin. Edelleen haettiin tieto johdon luotettavuudesta. Jos kohta on kirjattu tietokantaan, yrityksen tilintarkastaja on ilmaissut epäluottamuksensa yrityksen johtoa kohtaan. Niin ikään haettiin tiedot siitä, onko yrityksessä tapahtunut laittomuuksia tai oletettavia laittomuuksia sekä siitä, onko tilintarkastajalla ja yrityksen johdolla ollut erimielisyyksiä laskentaperiaatteissa. (Ives Group Inc 2007.)

Tutkimusta varten tarvittiin myös tilintarkastuspalkkioon liittyviä tietoja. Aluksi haettiin tietoa siitä, onko yritys esittänyt tilintarkastajan vaihtumisen syyksi halun alentaa maksettujen tilintarkastuspalkkioiden määrää. Toiseksi haettiin tietoa siitä, onko yritys raportoinnut, että heillä oli tilintarkastajan kanssa erimielisyyttä tilintarkastuspalkkiosta. Tarvittavia tietoja olivat myös tilintarkastuspalkkiot, muut palkkiot ja kokonaispalkkiot. Myös yritysten liikevaihto haettiin aineistoon, jotta nähtiin yritysten koko.

Osa aineiston havaintoyksiköistä karsittiin pois. Aineistosta poistettiin havainnot, joissa edeltävänä tilintarkastajana oli Arthur Andersen. Nämä tilintarkastajan vaihtumiset eivät johtuneet normaaleista syistä, vaan Arthur Andersen -tilintarkastusyhteisön kaatumisesta Enron-skandaalin seurauksena. Kun Arthur Andersen -vaihtumiset oli poistettu, aineistossa oli jäljellä 13 714 havaintoa. Osalla yrityksistä puuttui tieto liikevaihdosta. Nämä sekä pienet yritykset, joilla liikevaihto oli alle 200 000 dollaria, poistettiin aineistosta. Näin ollen lopulliseksi havaintoaineistoksi muodostui 11 483 tilintarkastajan vaihtumista.

3.2. Tutkimuksen muuttujat

Tutkielman muuttujat on esitelty taulukossa 1. Taulukon vasemmanpuoleisessa sarakkeessa on esitetty muuttujan nimi ja tekijät, joista muuttuja koostuu. Oikeanpuoleisessa sarakkeessa on esitetty muuttujien koodaus tilastollista testausta varten. Tutkielman selitettävä muuttuja oli tilintarkastajan vaihtuminen eli se, oliko tilintarkastajan vaihtuminen tilintarkastajalähtöinen vai asiakaslähtöinen. Koska muuttuja voi saada vain kaksi arvoa, se on dikotominen eli dummy-muuttuja (Heikkilä 2002: 184). Muuttuja koodattiin 0/1-muuttujaksi (0 = tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen, 1 = asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen).

Selitettävän muuttujan lisäksi myös tutkielman selittävät muuttujat olivat dummy-muuttujia. Mukautettu tilintarkastuskertomus -muuttujalla mitattiin sitä, oliko yritys saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen vai ei. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen -muuttujaa mitattiin sillä, oliko tilintarkastuksen laajuutta rajoitettu vai ei. Valvontaympäristö-muuttuja koostui useasta eri tekijästä, joten siitä tehtiin summamuuttuja. Valvontaympäristö-muuttuja sai arvon yksi, jos yritykselle oli aineistossa havainto, että yrityksen sisäisessä valvonnassa oli puutteita, tilintarkastaja oli ilmaissut epäluottamuksensa yrityksen johtoa kohtaan tai että yrityksessä oli tapahtunut laittomuuksia tai oletettuja laittomuuksia. Mikä tahansa edellä mainituista vaikutti niin, että yritys sai

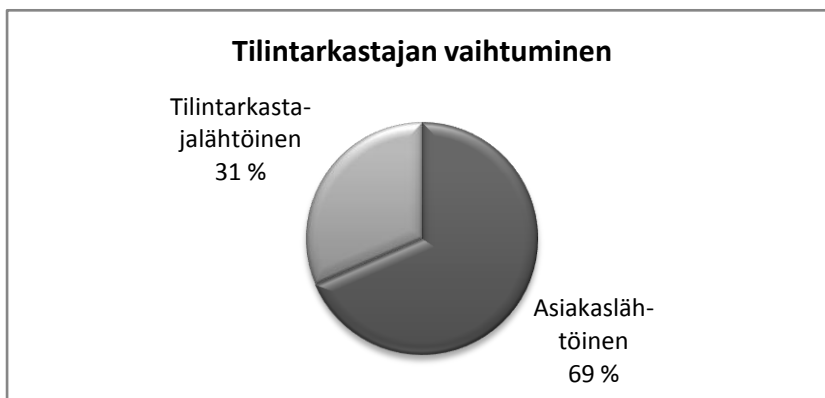
tarkastusympäristö-muuttujalle arvon 1. Jollei mitään edellä mainituista tilanteista ollut ilmennyt, muuttuja sai arvon 0.

Taulukko 1. Tutkielman muuttujat.

Muuttuja	Operationaalinen indikaattori
Tilintarkastajan vaihtuminen	1 = Tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen 0 = Asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen
Mukautettu tilintarkastuskertomus <i>Yritys on saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei
Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen <i>Tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei
Valvontaympäristö <i>Yrityksessä ilmennyt joku seuraavista: - Puutteita sisäisessä valvonnassa - Tilintarkastaja ilmaissut epäluottamuksensa yrityksen johtoa kohtaan - Laittomuus tai oletettava laittomuus.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei
Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu <i>Yrityksen tilinpäätös on julkaistu uudelleen tai tullaan julkaisemaan uudelleen.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei
Erimielisyydet laskentaperiaatteissa <i>Tilintarkastajalla ja yrityksen johdolla on ollut erimielisyyksiä laskentaperiaatteista.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei
Tilintarkastuspalkkio <i>Yrityksen johto ilmoitti tilintarkastajan vaihtumisen syyksi halun alentaa maksettujen tilintarkastuspalkkioiden määrää tai yrityksen johdolla ja tilintarkastajalla oli erimielisyyksiä tilintarkastuspalkkion suuruudesta.</i>	1 = Kyllä 0 = Ei

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu -muuttujaa mitattiin sillä, oliko yrityksen tilinpäätös julkaistu uudelleen tai tullaanko se julkaisemaan uudelleen vai ei. Erimielisyydet laskentaperiaatteissa -muuttujaa mitattiin sillä, oliko yrityksen johdolla ja tilintarkastajalla ollut erimielisyyksiä koskien laskentaperiaatteita vai ei. Tilintarkastuspalkkio-muuttuja muodostui kahdesta eri tekijästä, joten siitä tehtiin summamuuttuja. Muuttuja sai arvon yksi, jos yrityksen johto oli ilmoittanut tilintarkastajan vaihtumisen syyksi halun alentaa maksettujen tilintarkastuspalkkioiden määrää tai jos yrityksen johdolla ja tilintarkastajalla oli erimielisyyksiä koskien tilintarkastuspalkkion määrää. Kumpi tahansa havainto vaikutti niin, että yritys sai tilintarkastuspalkkio-muuttujalle arvon 1. Jollei kumpaakaan tilannetta ollut ilmennyt, muuttuja sai arvon 0.

Lopullisen havaintoaineiston 11 483:sta tilintarkastajan vaihtumisesta 3616 oli tilintarkastajalähtöisiä ja 7867 asiakaslähtöisiä. Jakaantumista tilintarkastajalähtöisiin ja asiakaslähtöisiin tilintarkastajan vaihtumisiin on havainnollistettu kuviossa 6. Kuviosta näkee, että suurin osa havaintoaineiston tilintarkastajan vaihtumisista oli asiakaslähtöisiä. Kuten aikaisemmin kerrottu, tilanne jakaantumisen suhteen on ollut vuodesta toiseen samoissa suhteissa.

Kuvio 6. Tilintarkastajan vaihtumisten jakaantuminen tilintarkastajalähtöisiin ja asiakaslähtöisiin.

Taulukossa 2 on esitetty tutkimuksen TL-muuttujien (tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavat muuttujat) frekvenssit ja prosenttiosuudet. Aineiston 11 483:sta tilintarkastajaa vaihtaneesta yrityksestä 3000 eli 26,1 % oli saanut mukaute-
tun tilintarkastuskertomuksen. Sen sijaan vain 113 yrityksen tilintarkastaja oli raportoi-

nut, että tilintarkastuksen laajuutta oli rajoitettu. Tämä on vain 1 % kaikista havainnoista. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen voidaan näin ollen todeta olevan hyvin harvinaista. Huomattavasti yleisemmin yritykset olivat raportoineet valvontaympäristössään olleen ongelmia. 10 % yrityksistä eli 1 151 yritystä raportoi, että sisäisessä valvonnassa oli puutteita, tilintarkastaja oli ilmaissut epäluottamuksensa yrityksen johtoa kohtaan tai että yrityksessä oli tapahtunut laittomuuksia.

Taulukko 2. Mukautettu tilintarkastuskertomus, tilintarkastuskertomuksen laajuuden rajoittaminen sekä valvontaympäristö-havaintojen frekvenssit ja prosenttiosuudet.

Mukautettu tilintarkastuskertomus		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	8 483	73,9
1 = Kyllä	3 000	26,1
Yhteensä	11 483	100,0
Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	11 370	99,0
1 = Kyllä	113	1,0
Yhteensä	11 483	100,0
Valvontaympäristö		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	10 332	90,0
1 = Kyllä	1 151	10,0
Yhteensä	11 483	100,0

Taulukossa 3 on esitetty tutkimuksen AL-muuttujien (asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavat muuttujat) frekvenssit ja prosenttiosuudet. Taulukosta 3 nähdään, että havaintoaineiston yrityksissä tilinpäätös oli julkaistu uudelleen 469 kertaa. 11 014 tilinpäätöstä oli normaaleja, joita ei uudelleenjulkaistu. Näin ollen vain 4,1 % tilinpäätöksistä uudelleenjulkaistiin. Taulukosta 3 voidaan havaita myös, että 371 yrityksen johdolla oli erimielisyyksiä tilintarkastajansa kanssa. Tämä oli vain 3,2 % kaikista yrityksistä, joten erimielisyyksien raportointi ei ole kovin yleistä. Edelleen taulukosta 3 voidaan lukea, että 309 yrityksen johto ilmoitti tilintarkastajan vaihtumisen syyksi halun alentaa maksettujen tilintarkastuspalkkioiden määrää tai yrityksen johdolla ja ti-

tilintarkastajalla oli erimielisyyksiä tilintarkastuspalkkion suuruudesta. Tämä oli 2,7 % kaikista havainnoista. Osuus on hyvin pieni, joten voidaan todeta, ettei tilintarkastuspalkkiota usein mainita tilintarkastajan vaihtumisen syyksi.

Taulukko 3. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu, erimielisyydet laskentaperiaatteissa sekä tilintarkastuspalkkio -havaintojen frekvenssit ja prosenttiosuudet.

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	11 014	95,9
1 = Kyllä	469	4,1
Yhteensä	11 483	100,0
Erimielisyydet laskentaperiaatteissa		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	11 112	96,8
1 = Kyllä	371	3,2
Yhteensä	11 483	100,0
Tilintarkastuspalkkio		
	Frekvenssi	%
0 = Ei	11 174	97,3
1 = Kyllä	309	2,7
Yhteensä	11 483	100,0

3.3. Tutkimusmenetelmä

Koska kaikki tutkielman muuttujat olivat dikotomisia, muuttujien välistä riippuvuutta tarkasteltiin aluksi *ristiintaulukoinnin* avulla. Ristiintaulukoinnin avulla voidaan havaita yhteys kahden muuttujan välillä. Ristiintaulukon soluista näkee, mitkä muuttujien frekvenssit ja prosenttiosuudet ovat muuttujien eri arvoilla. Kun sarakemuuttujaksi asetetaan selitettävä muuttuja ja rivimuuttujaksi selittävä muuttuja, keskenään vertailtavat arvot ovat taulukossa vierekkäin, jolloin niiden erot voidaan havainnollisesti nähdä (Heikkilä 2002: 210; Metsämuuronen 2006: 346–347). Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena olivat tilintarkastajalähtöisen ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen erot.

Koska ristiintaulukoinnin avulla havaittiin yhteyksiä eri muuttujien välillä, riippuvuussuhdetta tutkittiin tarkemmin *Khin neliö -testin eli χ^2 -riippumattomuustestin* avulla. Nollahypoteesina Khin neliö -testissä on se, ettei muuttujien välillä ole riippuvuutta. Testi perustuu odotettuihin ja havaittuihin frekvensseihin. Odotetut frekvenssit ovat ne frekvenssit, jotka muuttujat saisivat, jos niiden välillä ei olisi lainkaan riippuvuutta. Havaitut frekvenssit ovat ristiintaulukkoon saadut aidot frekvenssit. Testissä tarkastellaan, kuinka paljon odotetut ja havaitut frekvenssit eroavat toisistaan. Frekvenssien perusteella lasketaan testisuure kaavalla: (Heikkilä 2002: 212; Metsämuuronen 2006: 347.)

$$(1) \quad \chi^2 = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^l \frac{(o_{ij} - e_{ij})^2}{e_{ij}}$$

jossa

k	= rivien lukumäärä
l	= sarakkeiden lukumäärä
o_{ij}	= i:n rivin j:n sarakkeen havaittu frekvenssi
e_{ij}	= i:n rivin j:n sarakkeen odotettu frekvenssi

Jos havaitut frekvenssit ovat yhtä suuret kuin odotetut frekvenssit, testisuure saa arvon nolla. Jos havaittujen frekvenssien ja odotettujen frekvenssien erot ovat tarpeeksi suuret, voidaan todeta, että muuttujien välinen riippuvuus on todellista, eikä johdu sattumasta. Testisuureen ja vapausasteen perusteella saadaan merkitsevyystaso, joka kertoo, miten suuri sattuman todennäköisyys on. Khin neliö -testissä muuttujiksi riittävät nominaalias-teikon tasoiset muuttujat. Edellytyksenä testille on, että korkeintaan 20 % odotetuista frekvensseistä saa olla pienempiä kuin 5 ja että jokaisen odotetun frekvenssin on oltava suurempi kuin 1. Tutkimuksessa käytettiin 0,05 merkitsevyystasoa eli todennäköisyys, että riippuvuus johtuu sattumasta on 5 %. (Heikkilä 2002: 194, 212–213.)

4. TUTKIMUSTULOKSET

4.1. Tilintarkastajalähtöiset tekijät

Ensimmäiseksi tutkittiin *mukautetun tilintarkastuskertomuksen* ja tilintarkastajan vaihtumisen lajin välistä yhteyttä eli sitä, vaikuttaako mukautettu tilintarkastuskertomus asiakaslähtöiseen tai tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Muuttujista muodostettiin ristiintaulukko (taulukko 4). SPSS-tulosteet kaikista tuloksista on esitetty liitteessä 1. Taulukosta 4 voidaan nähdä, että tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä 3000 oli saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen. Näistä 3000 yrityksestä 1924 yrityksessä tilintarkastajan vaihtumisen laji oli asiakaslähtöinen ja 1076 yrityksessä tilintarkastajalähtöinen. Toisin sanoen 64,1 % mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaneista tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä erotti tilintarkastajansa ja 34,9 % joutui vaihtamaan tilintarkastajaa tämän erotessa. Mukautettu tilintarkastuskertomus näyttäisi siis olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen, toisin kuin hypoteesissa oletettiin.

Taulukko 4. Mukautetun tilintarkastuskertomuksen vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Mukautettu tilintarkastuskertomus		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	5 943	1 924	7 867
		70,1 %	64,1 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	2 540	1 076	3 616
		29,9 %	34,9 %	31,5 %
Yhteensä		8 483	3 000	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen yhteyttä tutkittiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyysoa. Khin neliö -testin hypoteesit olivat seuraavat:

H_0 : Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton mukautetusta tilintarkastuskertomuksesta.

H_1 : Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja mukautetun tilintarkastuskertomuksen välillä on riippuvuutta.

Khin neliö -testin tulokset on esitetty taulukossa 5. Testin edellytykset olivat voimassa, sillä mikään odotetuista frekvensseistä ei ollut alle 5 vaan pieninkin odotettu frekvenssi oli 944,70. Kuten taulukosta 5 edelleen havaitaan, testisuure sai arvon 36,056, ja p-arvo oli 0,000. Koska Pearson Chi-Square -testin p-arvo $0,000 < 0,05$, vastahypoteesi H_1 hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Muuttujien välillä on riippuvuutta. Mukautettu tilintarkastuskertomus pystyy selittämään sitä, onko tilintarkastajan vaihtuminen asiakaslähtöinen vai tilintarkastajalähtöinen. Jos yritys on saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen kuin tilintarkastajalähtöinen.

Taulukko 5. Mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.

Chi-Square Tests, Mukautettu tilintarkastuskertomus

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	36,056	1	0,000
Likelihood Ratio	35,536	1	0,000
Linear-by-linear Association	36,053	1	0,000
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 944,70.

Mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä on tutkittu paljon, koska ”opinion shopping” on huolestuttanut ihmisiä. Tutkimuksissa mukautetun tilintarkastuskertomuksen vaikutuksesta tilintarkastajan vaihtumiseen on saatu ristiriitaisia tuloksia (Craswell 1988). Osa tutkijoista on tutkimuksessaan havainnut, että yritykset, jotka ovat saaneet mukautetun tilintarkastuskertomuksen, vaihtavat tilintar-

kastajaa todennäköisemmin kuin yritykset, jotka ovat saaneet vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen (esim. Chow & Rice 1982; Craswell 1988; Citron & Taffler 1992). Osa tutkijoista ei ole havainnut yhteyttä tekijöiden välillä (esim. Schwartz & Menon 1985; Smith 1986; Haskins & Williams 1990). Tämä tutkielman tulokset osoittivat, että mukautettu tilintarkastuskertomus on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Useimmat tutkimukset aiheesta ovat käsitelleet tilannetta, jossa asiakasyritys erottaa tilintarkastajan eli ilmenee asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen, sillä tämä tilanne liittyy ”opinion shopping” -ilmiöön. Calderonin ja Ofobiken (2008) tutkimus asiakaslähtöisistä ja tilintarkastajalähtöisistä tilintarkastajan vaihtumisista kuitenkin osoitti, että mukautettu tilintarkastuskertomus on yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Näin oletettiin myös tämän tutkielman hypoteesissa. Tutkimustulokset kuitenkin osoittivat, että mukautettu tilintarkastuskertomus on yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Näin ollen tämä tutkielma tukee mm. Chow & Ricen (1982) ja Craswellin (1988) tutkimuksia sekä ”opinion shopping” -ilmiön oletuksia.

Seuraavaksi tutkittiin *tilintarkastuksen laajuuden rajoittamistilanteita*. Taulukossa 6 on esitetty ristiintaulukon muodossa, kuinka tilintarkastuksen laajuuden rajoittamistilanteet jakautuivat yrityksille, joissa oli ilmennyt tilintarkastajalähtöinen tai asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. Sarakemuuttujana on selittävä muuttuja, tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen, ja rivimuuttujana selitettävä muuttuja, tilintarkastajan vaihtuminen. Tilintarkastajaa vaihtaneista yrityksistä 113 yrityksessä tilintarkastuksen laajuutta oli rajoitettu ja 11 370 yrityksessä tilintarkastuksen laajuutta ei ollut rajoitettu. 61 yrityksessä eli 54 %:ssa yrityksistä, joissa tilintarkastuksen laajuutta oli rajoitettu, tilintarkastaja erosi tilintarkastustehtävästään eli ilmeni tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. 52 yrityksessä eli 46 %:ssa yrityksistä, joissa tilintarkastuksen laajuutta oli rajoitettu, asiakasyritys erotti tilintarkastajan eli ilmeni asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen.

Taulukko 6. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	7 815	52	7 867
		68,7 %	46,0 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	3 555	61	3 616
		31,3 %	54,0 %	31,5 %
Yhteensä		11 370	113	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tarkoituksena oli selvittää, onko tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen -tekijä hyvä selittämään eroja tilintarkastajalähtöisen ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen välillä. Ristiintaulukosta havaitaan, että tilintarkastuksen laajuuden rajoittamishavaintojen jakaumat eroavat näissä luokissa toisistaan. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen näyttäisi olevan yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Seuraavaksi tilintarkastajan laajuuden rajoittamisen ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä riippuvuussuhdetta tarkasteltiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyystasoa. Testin edellytykset olivat voimassa, sillä pienin odotettu frekvenssi oli 35,58. Khin neliö -testin hypoteesit olivat seuraavat:

H₀: Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisesta.

H₁: Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen välillä on riippuvuutta.

Testin tulokset on esitetty taulukossa 7. Koska Pearson Chi-Square-testin p-arvo 0,000 < 0,05, vastahypoteesi H₁ hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Muuttujien välillä on riippuvuutta. Toisin sanoen tilintarkastajalähtöisen ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen erot tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen suhteen ovat tilastollisesti erittäin merkitsevät. Jos tilintarkastuksen laajuutta on rajoitettu, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on tilintarkastajalähtöinen kuin asiakaslähtöinen.

Taulukko 7. Tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.

Chi-Square Tests, Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,762	1	0,000
Likelihood Ratio	24,633	1	0,000
Linear-by-linear Association	26,759	1	0,000
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 35,58.

Aikaisemmissa tilintarkastuksen laajuuden rajoittamista koskevissa tutkimuksissa on osoitettu, että tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisella on merkitsevä vaikutus tilintarkastajan työhön. On myös havaittu, että tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen on yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen ja erityisesti tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen (Libby 1979; Calderon & Ofobike 2008). Tämän tutkielman tulokset tukevat näitä aikaisempia tutkimustuloksia.

Viimeisenä TL-tekijöistä tutkittiin *valvontaympäristön* vaikutusta tilintarkastajan vaihtumiseen. Haluttiin selvittää, onko valvontaympäristö hyvä tekijä selittämään sitä, onko tilintarkastajan vaihtuminen asiakaslähtöinen vai tilintarkastajalähtöinen. Taulukossa 8 on esitetty ristiintaulukon muodossa, kuinka ongelmat valvontaympäristössä jakautuivat havaintoaineistossa yrityksille. Taulukosta 8 havaitaan, että 1 151 raportoi valvontaympäristössään olleen ongelmia. Näistä 1 151 yrityksestä, joilla oli ongelmia valvontaympäristössä, 701 yritystä eli 60,9 % oli erottanut tilintarkastajansa, joten tilintarkastajan vaihtuminen oli asiakaslähtöinen. Ristiintaulukon perusteella näyttäisi siltä, että valvontaympäristö olisi yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen toisin kuin hypoteesissa oletettiin.

Taulukko 8. Valvontaympäristön vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Valvontaympäristö		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	7 166	701	7 867
		69,4 %	60,9 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	3 166	450	3 616
		30,6 %	39,1 %	31,5 %
Yhteensä		10 332	1 151	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Valvontaympäristön ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä tutkittiin seuraavaksi tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyystasoa. Khin neliö -testin hypoteesit olivat seuraavat:

H₀: Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton valvontaympäristöstä.

H₁: Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja valvontaympäristön välillä on riippuvuutta.

Khin neliö -testin tulokset on esitetty taulukossa 9. Koska Pearson Chi-Square-testin p-arvo $0,000 < 0,05$, vastahypoteesi H_1 hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Muuttujien välillä on riippuvuutta. Toisin sanoen tilintarkastajalähtöisen ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen erot valvontaympäristön suhteen ovat tilastollisesti merkitsevät. Jos valvontaympäristössä on ongelmia, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on tilintarkastajalähtöinen kuin asiakaslähtöinen.

Taulukko 9. Valvontaympäristön ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.**Chi-Square Tests, Valvontaympäristö**

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	34,307	1	0,000
Likelihood Ratio	33,182	1	0,000
Linear-by-linear Association	34,304	1	0,000
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 362,45.

Tässä tutkielmassa valvontaympäristöä mitattiin ongelmilla sisäisessä valvonnassa, johdon luotettavuudella ja asiakasyrityksessä tapahtuneilla laittomuuksilla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että valvontaympäristö vaikuttaa merkitsevästi tilintarkastajan tekemiin arvioihin asiakasyrityksen riskisyydestä (Marden ym. 1997). Edelleen on havaittu, että johdon luotettavuus on tärkeä tekijä tilintarkastajan arvioidessa valvontaympäristön tehokkuutta ja tarkastukseen käytettävää aikaa (Haskins 1987; Goodwin 1999). Lisäksi on osoitettu, että sisäisen valvonnan heikkoudet ovat yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen (Roberts ym. 1990). Tämän tutkielman tutkimustulosten perusteella voidaan myös todeta valvontaympäristön vaikuttavan tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimustulosten perusteella voidaan myös todeta valvontaympäristön olevan yhteydessä erityisesti tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Tämän tutkielman ensimmäinen hypoteesi oli seuraava:

H₁: TL-tekijät ovat yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Tutkielmassa siis oletettiin, että tekijät, jotka aikaisemmin luokiteltiin TL-tekijöiksi, olisivat yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. TL-tekijöitä olivat mukautettu tilintarkastuskertomus, tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen ja valvontaympäristö. Hypoteesin mukaisesti tilintarkastuksen laajuuden rajoittamisen ja valvontaympäristön havaittiin olevan yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkasta-

jan vaihtumiseen. Sen sijaan mukautetun tilintarkastuskertomuksen havaittiin olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Näin ollen ensimmäinen tutkimushypoteesi kumotaan.

4.2. Asiakaslähtöiset tekijät

AL-tekijöistä tutkittiin ensimmäiseksi *tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun* ja tilintarkastajan vaihtumisen lajin välistä yhteyttä. Haluttiin selvittää, onko tilintarkastajan vaihtumisen laji riippuvainen siitä, onko yrityksen tilinpäätös uudelleenjulkaistu. Taulukosta 10 havaitaan, että niistä havaintoaineiston 469 yrityksestä, joiden tilinpäätös uudelleenjulkaistiin, 307 yritystä eli 65,5 % erotti tilintarkastajansa eli ilmeni asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu näyttäisi siis olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Taulukko 10. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	7 560	307	7 867
		68,6 %	65,5 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	3 454	162	3 616
		31,4 %	34,5 %	31,5 %
Yhteensä		11 014	469	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä tutkittiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyystasoa. Testin hypoteesit olivat seuraavat:

H_0 : Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta.

H₁: Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun välillä on riippuvuutta.

Khin neliö -testin tulokset on esitetty taulukossa 11. Koska Pearson Chi-Square-testin p-arvo $0,146 > 0,05$, nollahypoteesi H_0 hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton tilinpäätöksen uudelleenjulkaisusta. Toisin sanoen, jos yrityksen tilinpäätös uudelleenjulkaistiin ja yrityksessä vaihtui tilintarkastaja, tilintarkastajan vaihtuminen voi yhtä todennäköisesti olla asiakaslähtöinen tai tilintarkastajalähtöinen. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei selitä vaihtumisen lajia tilastollisesti merkitsevästi.

Taulukko 11. Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.

Chi-Square Tests, Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,111	1	0,146
Likelihood Ratio	2,078	1	0,149
Linear-by-linear Association	2,110	1	0,146
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 147,69.

Alan lehdissä on pohdittu tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä, mutta tieteellisissä tutkimuksissa se ei ole vielä saanut paljon huomiota (Wallace 2005; Grothe & Weirich 2007). Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisemista koskevista tutkimuksista on kuitenkin havaittu muun muassa, että sijoittajat kokevat tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun negatiivisena asiana (mm. Gertsen ym. 2006). On myös havaittu, että lyhytkestoissa toimeksiantosuhteissa tilintarkastajan toimialatuntemus vaikuttaa tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen ja että tilintarkastajan ominaisuudet vaikuttavat tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun todennäköisyyteen. (Stanley & DeZoort 2007; Bloomfield & Shackman 2008). Nämä seikat huomioon otta-

en voitiin olettaa tilinpäätöksen uudelleenjulkaisun olevan yhteydessä tilintarkastajan vaihtumiseen. Calderonin ja Ofobiken tutkimuksessa (2008) tämä yhteys osoitettiin tutkimustuloksissa ja tarkemmin he havaitsivat, että tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu on yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkimuksen tulokset eivät tue kyseistä havaintoa. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei selitä tilintarkastajan vaihtumisen lajia.

Seuraavaksi tutkittiin tilintarkastajan ja asiakasyrityksen johdon välisiä *erimielisyyksiä laskentaperiaatteista* ja niiden vaikutusta tilintarkastajan vaihtumisen lajiin. Tekijöistä muodostettiin aluksi ristiintaulukko, joka on esitetty taulukossa 12. Havaintoaineiston 11 483 yrityksestä vain 371 raportoi johdolla ja tilintarkastajalla olleen erimielisyyksiä laskentaperiaatteista. Näistä 206 yritystä eli 55,5 % yrityksistä erotti tilintarkastajansa eli ilmeni asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. Ristiintaulukon perusteella asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan väliset erimielisyydet näyttäisivät olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Taulukko 12. Erimielisyyksien vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Erimielisyydet laskentaperiaatteista		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	7 661	206	7 867
		68,9 %	55,5 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	3 451	165	3 616
		31,1 %	44,5 %	31,5 %
Yhteensä		11 112	371	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Erimielisyyksien ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteyttä tutkittiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyystasoa. Testin edellytykset olivat voimassa, sillä mikään odotetuista frekvensseistä ei ollut alle 5 vaan pieninkin odotettu frekvenssi oli 116,83. Khin neliö -testin hypoteesit olivat seuraavat:

H_0 : Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan välisistä erimielisyyksistä.

H_1 : Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan välisten erimielisyyksien välillä on riippuvuutta.

Khin neliö -testin tulokset on esitetty taulukossa 13. Kuten taulukosta 13 havaitaan, testisuure sai arvon 29,961, ja p-arvo on 0,000. Koska p-arvo $0,000 < 0,05$, vastahypoteesi H_1 hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Muuttujien välillä on riippuvuutta. Toisin sanoen asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan väliset erimielisyydet vaikuttavat siihen, onko tilintarkastajan vaihtuminen asiakaslähtöinen vai tilintarkastajalähtöinen. Jos heillä on erimielisyyksiä, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen kuin tilintarkastajalähtöinen.

Taulukko 13. Erimielisyyksien ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.

Chi-Square Tests, Erimielisyydet laskentaperiaatteista

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,961	1	0,000
Likelihood Ratio	28,325	1	0,000
Linear-by-linear Association	29,958	1	0,000
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 116,83.

Aikaisemmissa asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan välisiä erimielisyyksiä koskevilla tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastajat joustavat neuvotteluissa paljon (Antle & Nalebuff 1991). Tutkimuksissa on myös havaittu erimielisyyksien ja tilintarkastajan vaihtumisen välinen yhteys. Jos tilintarkastajan näkemyksen mukaan yrityksen taloudellinen tilanne on huonompi kuin johdon näkemyksen mukaan, on todennäköistä, että tilintarkastaja vaihtuu. Vaihtuminen on sitä todennäköisempää, mitä kauempana toisistaan tilintarkastajan ja johdon näkemykset ovat (Dye 1991). Useissa tutkimuksissa (esim. Beattie & Fearnley 1995; Magri & Baldacchino 2001) asiakasyrityksen johdon ja

tilintarkastajan välisten erimielisyyksien on havaittu olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkimuksen tulokset tukevat niitä. Tulokset osoittavat, että kun asiakasyrityksen johdolla ja tilintarkastajalla on erimielisyyksiä, on todennäköisempää, että tilintarkastaja erotetaan kuin että hän eroaa itse.

Seuraavaksi tutkittiin ristiintaulukoimalla *tilintarkastuspalkkion* vaikutusta tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Ristiintaulukko on esitetty taulukossa 14. Taulukosta saadaan selville, että niissä 309 tilintarkastajaa vaihtaneessa yrityksessä, joiden johto ilmoitti tilintarkastajan vaihtumisen syyksi halun alentaa maksettujen tilintarkastuspalkkioiden määrää tai yrityksen johdolla ja tilintarkastajalla oli erimielisyyksiä tilintarkastuspalkkion suuruudesta, 232 yrityksessä oli tapahtunut asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen ja 77:ssä tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. Toisin sanoen 75,1 % tilintarkastuspalkkio-ongelmista johtuvista tilintarkastajan vaihtumisista oli asiakaslähtöisiä ja 24,9 % tilintarkastajalähtöisiä. Tilintarkastuspalkkio-ongelmat näyttäisivät siis olevan lähemmin yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Taulukko 14. Tilintarkastuspalkkion vaikutus tilintarkastajan vaihtumiseen.

		Tilintarkastuspalkkio		
		Ei	Kyllä	Yhteensä
Tilintarkastajan vaihtuminen	Asiakaslähtöinen	7 635	232	7 867
		68,3 %	75,1 %	68,5 %
	Tilintarkastajalähtöinen	3 539	77	3 616
		31,7 %	24,9 %	31,5 %
Yhteensä		11 174	309	11 483
		100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tilintarkastuspalkkion ja asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen riippuvuutta tutkittiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla käyttäen 5 %:n merkitsevyystasoa. Khin neliö -testin hypoteesit olivat seuraavat:

$$H_0: \text{Tilintarkastajan vaihtumisen laji on riippumaton tilintarkastuspalkkiosta.}$$

H₁: Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja tilintarkastuspalkkion välillä on riippuvuutta.

Testin tulokset on esitetty taulukossa 15. Testin edellytykset olivat voimassa, sillä mikään odotetuista frekvensseistä ei ollut alle 5 vaan pieninkin odotettu frekvenssi oli 97,30. Kuten taulukosta 15 havaitaan, testisuure sai arvon 6,355, ja p-arvo on 0,012. Koska $0,012 < 0,05$, H₁ hyväksytään merkitsevyystasolla 0,05. Tilintarkastajan vaihtumisen lajin ja tilintarkastuspalkkion välillä on riippuvuutta. Kun tilintarkastuspalkkiosta on erimielisyyksiä, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen.

Taulukko 15. Tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan vaihtumisen Khin neliö -testi.

Chi-Square Tests, Tilintarkastuspalkkio

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,355	1	0,012
Likelihood Ratio	6,626	1	0,010
Linear-by-linear Association	6,355	1	0,012
N of Valid Cases	11483		

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (0,0 %) have expected count less than 5. The minimum expected count is 97,30.

Aikaisemmissa tutkimuksissa tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan vaihtumisen välistä yhteydestä on tutkittu paljon ”low balling” -ilmiötä, eli tilintarkastuspalkkion alenamista liian alas. Tutkimuksissa on havaittu, että tilintarkastuspalkkio on tilintarkastajan vaihtumisen jälkeen ensimmäisenä vuonna alhaisempi (esim. Francis & Simon 1987; Gregory & Collier 1996). Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös todistettu tilintarkastajan vaihtumisen olevan yhteydessä tilintarkastus- ja konsultointipalkkioiden kasvuun (Butterworth & Houghton 1995). Vastaavasti tilintarkastuspalkkion on havaittu vaikuttavan tilintarkastajan vaihtumiseen (esim. Sankaraguruswamy & Whisenant 2004; Kallunki ym. 2007). Tämän tutkielman tulokset tukevat näitä aikaisempia tutkimustuloksia. Tilintarkastuspalkkiolla on yhteys tilintarkastajan vaihtumiseen. Calderon ja

Ofobike (2008) osoittivat, että tilintarkastuspalkkio on yhteydessä erityisesti asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämä tutkielma vahvistaa heidän tuloksensa.

Tämän tutkielman toinen tutkimushypoteesi oli seuraava:

H₂: AL-tekijät ovat yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Tutkielmassa luokiteltiin aikaisemmin tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu, asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan väliset erimielisyydet laskentaperiaatteista sekä tilintarkastuspalkkio AL-tekijöiksi. Näiden tekijöiden oletettiin olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että hypoteesin mukaisesti erimielisyydet laskentaperiaatteista sekä tilintarkastuspalkkio ovat yhteydessä asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Sen sijaan tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei tutkimustulosten mukaan selitä tilintarkastajan vaihtumisen lajia tilastollisesti merkitsevästi. Näin ollen myös toinen tutkimushypoteesi kumotaan.

4.3. Tutkimustuloksiin liittyviä huomioita

Molemmat tutkimushypoteesit kumottiin, mutta osa osahypoteeseista vahvistettiin. Yhteenvetona voidaan todeta, että tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen havaittiin vaikuttavan seuraavien tekijöiden:

- tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen
- valvontaympäristö

Asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen havaittiin vaikuttavan seuraavien tekijöiden:

- mukautettu tilintarkastuskertomus
- erimielisyydet laskentaperiaatteista
- tilintarkastuspalkkio

Tämän tutkielman ensimmäinen tutkimusongelma oli: Poikkeavatko tilintarkastajalähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen syyt asiakaslähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen syistä? Tutkimusongelmaan saatiin vastaus. Tutkimuksen tuloksena havaittiin, että eri tekijät johtavat tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumi-

seen. Tutkielman toinen tutkimusongelma oli: Mitkä tekijät vaikuttavat siihen, että tilintarkastaja eroaa tilintarkastustoimeksiannosta ja mitkä siihen, että asiakasyritys erottaa tilintarkastajan? Myös tämä tutkimusongelma ratkaistiin, kuten edellä hypoteesien analyysissä havaittiin.

Tämän tutkielman ja yleensä tilintarkastajan vaihtumisen tutkimisen merkitys käytännössä korostuu sijoittajien päätöksenteon ymmärtämisessä. Jos tilintarkastajan vaihtumisella ja vaihtumisen syillä on vaikutusta siihen, laskeeko vai nouseeko yrityksen pörssikurssi, on yritysten syytä kiinnittää huomiota siihen, milloin he vaihtavat tilintarkastajaa ja kuinka he siitä raportoivat. Kuten mainittu, tutkimuksissa on havaittu, että sijoittajat haluavat läpinäkyvyyttä yritysten toimintaan. Tällöin, vaikka syy tilintarkastajan vaihtumiselle on periaatteessa negatiivinen, yritys voi siitä avoimesti tiedottamalla mahdollisesti kumota negatiivisen vaikutuksen osakkeen pörssikurssiin.

Läpinäkyvyyden lisäksi yritysten kannattaa pohtia, kannattaisiko yrittää pitää sama tilintarkastaja yrityksellä pidempään. Esimerkiksi riitatilanteessa yrityksen johto voisi miettiä, kannattaako päästää erimielisyydet tilintarkastajan kanssa niin vakaviksi, että tilintarkastaja eroaa toimeksiannosta. Tässä tutkielmassa todistettiin, että asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan väliset erimielisyydet koskien niin laskentaperiaatteita kuin tilintarkastuspalkkiota vaikuttavat tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Edelleen aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu tilintarkastajalähtöisen tilintarkastajan vaihtumisen vaikuttavan negatiivisesti yrityksen pörssikurssiin. Säilyttämällä hyvät välit tilintarkastajansa kanssa yritys voi pitää saman tilintarkastajan ja mahdollisesti osakkeensa kurssin parempana.

Koska tämän tutkielman aineisto käsitti kaikki SEC:lle raportoidut tilintarkastajan vaihtumiset Yhdysvalloissa vuosina 2000–2007, tulokset voidaan yleistää kaikkiin tilintarkastajan vaihtumisiin yhdysvaltalaisissa pörssiyhtiöissä. Tuloksia yleistettäessä on kuitenkin huomioitava, että tilintarkastajan vaihtumisiin ovat voineet vaikuttaa myös muut seikat kuin tässä tutkielmassa tutkitut tekijät. Lisäksi tässä tutkielmassa on tutkittu ilmiötä vain ristiintaulukoinnin ja Khin neliö -testin avulla. Useampien menetelmien soveltaminen voisi antaa erilaisia tuloksia. Tutkimustuloksia ei voi yleistää muihin valtioihin kuin Yhdysvaltoihin, koska kansalliset säännökset tilintarkastajan vaihtumisesta ja sen raportoisesta vaihtelevat paljon. Vaikka tämän tutkielman tuloksia tulkittaessa on otettava huomioon edellä mainitut varaukset, tämä tutkielma antaa tukea Calderonin ja Ofobiken (2008) kehoitukselle ottaa tulevaisuudessa tilintarkastajan vaihtumista koske-

vissa tutkimuksissa huomioon se, onko tilintarkastajan vaihtuminen asiakas- vai tilintarkastajalähtöinen.

Tämän tutkielman lähteinä on käytetty teoriaosassa tieteellisiä tutkimuksia ja tilintarkastusalan ammattilehtiä ja empiriaosassa edellä mainittujen lisäksi myös oppikirjoja. Tieteellisistä julkaisuista suurin osa on otettu alan arvostetuimmista lehdistä, joten niitä voidaan pitää hyvin luotettavina lähteinä. Ammattilehtiartikkelit eivät ole niin luotettavia lähteitä kuin tieteelliset tutkimukset. Ammattilehtiartikkeleita on käytetty pääasiassa kuvaamaan ilmiöiden ajankohtaisuutta, eivätkä esimerkiksi hypoteesit perustu ammattilehtiartikkeleihin vaan tieteellisiin tutkimuksiin. Empiriaosan oppikirjaviitteitä on käytetty kuvaillessa tutkielmassa käytettyjä tutkimusmenetelmiä ja apuna tutkimustulosten analysoinnissa.

Tässä tutkielmassa on tutkittu vain muutaman eri tekijän vaikutusta tilintarkastajalähtöiseen ja asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen, joten tällä alueella on paljon mielenkiintoisia jatkotutkimusmahdollisuuksia. On useita eri tekijöitä, joiden on aikaisemmissa tutkimuksissa havaittu vaikuttavan tilintarkastajan vaihtumiseen, mutta ei ole selvitetty, vaikuttaako tekijä tilintarkastajalähtöiseen vai asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa tilintarkastusvaliokunta, asiakasyrityksen johdon vaihtuvuus, asiakasyrityksen taloudellinen kriisi sekä tilintarkastustiimin jäsenten vaihtuvuus. Myös tilintarkastajan vaihtumisen syiden tutkiminen suomalaisella aineistolla olisi mielenkiintoista.

5. YHTEENVETO

Tilintarkastajan vaihtuminen yrityksissä on lisääntynyt huomattavasti tällä vuosikymmenellä. Enron-skandaalin ja Arthur Andersenin kaatumisen seurauksena yli puolet yhdysvaltalaisista julkisista yhtiöistä on vaihtanut tilintarkastajaa viimeisten viiden vuoden aikana. SEC on huolissaan ilmiöstä. Sijoittajille jää usein epäselväksi, mistä tilintarkastajan vaihtuminen johtui, vaikka tieto voisi vaikuttaa heidän päätöksentekoonsa merkittävästi. SEC onkin viime aikoina tiukentanut raportointivaatimuksiaan tilintarkastajan vaihtumisen yhteydessä. Yritysten on raportoitava tietyt seikat yrityksen tilanteesta tilintarkastajan vaihtumisen hetkellä ja sitä ennen sekä mainittava mahdollisista tilintarkastajan ja yrityksen johdon välisistä erimielisyyksistä. Raportoinnin tiukentumisen uskotaan lisäävän toivottua läpinäkyvyyttä yritysten toimintaan.

Ilmiön yleistymisen myötä tilintarkastajan vaihtumisen tieteellinen tutkimus on lisääntynyt. Tilintarkastajan vaihtumisen tutkiminen on tärkeää, sillä tilintarkastajan vaihtumisella on merkittäviä seurauksia. On todistettu, että tilintarkastajan vaihtuminen vaikuttaa yrityksen pörssikurssiin negatiivisesti ja että taloudellisen informaation luotettavuus kärsii. Tilintarkastajan vaihtuminen vaikuttaa myös tilintarkastuspalkkion määrään alentavasti, minkä on edelleen pelätty vaikuttavan tilintarkastuksen laatuun negatiivisesti.

Vähemmän on tutkittu sitä, miten tilintarkastajan vaihtumisen eri lajit eroavat toisistaan. Tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen silloin, kun asiakasyritys erottaa tilintarkastajansa, ja tilintarkastajalähtöinen silloin, kun tilintarkastaja itse eroaa toimeksiannosta. Tässä tutkielmassa oli tarkoituksena selvittää, johtuvatko asiakaslähtöinen ja tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen eri syistä. Tutkielmassa tutkittiin seuraavien tekijöiden yhteyttä tilintarkastajan vaihtumisen lajiin: mukautettu tilintarkastuskertomus, tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen, valvontaympäristö, tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu, erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista sekä tilintarkastuspalkkio. Tekijät luokiteltiin AL- tai TL-tekijöiksi sen mukaan, oletettiin niiden aikaisempien tutkimusten perusteella olevan yhteydessä asiakaslähtöiseen vai tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen.

Tutkielman aineisto kerättiin Audit Analytics -tietokannasta ja se koostui 11 483:sta tilintarkastajan vaihtumisesta yhdysvaltalaisissa julkisissa yhtiöissä vuosina 2000–2007. Tutkielman selitettävä muuttuja oli tilintarkastajan vaihtuminen, eli se oliko tilintarkas-

tajan vaihtuminen asiakaslähtöinen vai tilintarkastajalähtöinen. Selittäviä muuttujia olivat AL- ja TL-tekijät. Muuttujien välistä riippuvuutta tarkasteltiin aluksi ristiintaulukoinnin avulla. Koska ristiintaulukoinnin avulla havaittiin yhteyksiä eri muuttujien välillä, riippuvuussuhteita tutkittiin tarkemmin Khin neliö -testin avulla.

Mukautettu tilintarkastuskertomus luokiteltiin aikaisempien tutkimusten perusteella TL-tekijäksi. Mukautetun tilintarkastuskertomuksen ja tilintarkastajan vaihtumisen välisestä yhteydestä oli saatu hyvin ristiriitaisia tuloksia. Osa tutkijoista oli havainnut tekijöiden välisen yhteyden ja osa oli sitä mieltä, että mukautetun tilintarkastuskertomuksen saaminen ei vaikuta yrityksen tilintarkastajan vaihtumiseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli myös havaittu mukautetun tilintarkastuskertomuksen yhteys erityisesti tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkielman tulokset olivat päinvastaiset. Havaittiin, että jos yritys on saanut mukautetun tilintarkastuskertomuksen, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen kuin tilintarkastajalähtöinen.

Tilintarkastuskertomuksen laajuuden rajoittaminen luokiteltiin myös TL-tekijäksi, koska aikaisemmissa tutkimuksissa oli havaittu, että tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen on yhteydessä tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkielman tulokset tukivat aikaisempia tutkimustuloksia. Edelleen valvontaympäristö luokiteltiin TL-tekijäksi. Tässä tutkielmassa oletettiin, että jos yrityksen sisäisessä valvonnassa on ongelmia, yrityksen johto koetaan epäluotettavaksi tai jos yrityksessä on tapahtunut laittomuuksia, tilintarkastajalähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen on todennäköisempi kuin asiakaslähtöinen tilintarkastajan vaihtuminen. Tutkimustulokset osoittivat oletuksen oikeaksi.

Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu luokiteltiin AL-tekijäksi. Aikaisempien tutkimusten perusteella oletettiin, että jos yrityksen tilinpäätös on uudelleenjulkaistu, on todennäköisempää, että tilintarkastajan vaihtuminen on asiakaslähtöinen kuin tilintarkastajalähtöinen. Tämän tutkielman tulokset eivät antaneet väitteelle tukea. Tutkimustulosten mukaan tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu ei selitä tilintarkastajan vaihtumisen lajia. Edelleen erimielisyydet laskentaperiaatteista luokiteltiin AL-tekijäksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa oli havaittu, että asiakasyrityksen johdon ja tilintarkastajan väliset erimielisyydet vaikuttavat tilintarkastajan vaihtumiseen ja erityisesti asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkielman tulokset olivat samansuuntaiset. Viimeiseksi tilintarkastuspalkkio luokiteltiin AL-tekijäksi. Tilintarkastuspalkkio on paljon tutkittu aihe ja tutkimuksissa on myös havaittu tilintarkastuspalkkion ja tilintarkastajan vaihtu-

misen välinen yhteys. Edelleen on havaittu, että tilintarkastuspalkkioon liittyvät erimielisyydet vaikuttavat erityisesti asiakaslähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen. Tämän tutkielman tulokset vahvistivat havainnon.

Tutkimusongelmiin löydettiin vastaukset. Tutkielmassa löydettiin tekijöitä, jotka tilastollisesti merkitsevästi selittävät tilintarkastajan vaihtumisen lajia. Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta, että asiakaslähtöiseen ja tilintarkastajalähtöiseen tilintarkastajan vaihtumiseen vaikuttavat eri seikat.

LÄHDELUETTELO

- Abbott, L. J. & S. Parker (2000). Auditor selection and audit committee characteristics. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 19:2, 47–66.
- Antle, R. & B. Nalebuff (1991). Conservatism and auditor-client negotiations. *Journal of Accounting Research* 29: Supplement, 31–54.
- Archambeault, D. & F. T. DeZoort (2001). Auditor opinion shopping and the audit committee: An analysis of suspicious auditor switches. *International Journal of Auditing* 5, 33–52.
- Ashbaugh-Skaife, H., D. W. Collins & W. R. Kinney Jr. (2007). The discovery and reporting of internal control deficiencies prior to SOX-mandated audits. *Journal of Accounting and Economics* 44:1–2, 166–192.
- Beattie, V. & S. Fearnley (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting & Business Research* 25:100, 227–239.
- Bloomfield, D. & J. Shackman (2008). Non-audit service fees, auditor characteristics and earnings restatements. *Managerial Auditing Journal* 23:2, 125–141.
- Butterworth, S. & K. A. Houghton (1995). Auditor switching: the pricing of audit services. *Journal of Business Finance & Accounting* 22:3, 323–344.
- Citron, D. B. & R. J. Taffler (1992). The audit report under going concern uncertainties: An empirical analysis. *Accounting and Business Research* 22:88, 337–345.
- Chen, H. J., S. Y. Huang & K. Shih (2006). An empirical examination of the impact of risk factors on auditor's risk assessment. *International Journal of Management* 23:3, 515–528.
- Chow, C. W. & S. J. Rice (1982). Qualified audit opinions and auditor switching. *The Accounting Review* 57:2, 272–335.

- Craswell, A. T. (1988). The association between qualified opinions and auditor switches. *Accounting and Business Research* 19:73, 23–31.
- Davis, R. R. (2004). Using disclaimers in audit reports. *CPA Journal* 74:4, 26–29.
- DeAngelo, L. (1981). Auditor independence, “low balling”, and disclosure regulation. *Journal of Accounting & Economics* 3:2, 113–127.
- DeFond, M. L. & K. R. Subramanyam (1998). Auditor changes and discretionary accruals. *Journal of Accounting and Economics* 25, 35–67.
- Dhaniwal, D. S., J. W. Schatzberg & Mark A. Trombey (1993). An analysis of the economic factors related to auditor-client disagreements preceding auditor changes. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 12:2, 22–39.
- Efendi, J., A. Srivastava & E. P. Swanson (2007). Why do corporate managers misstate financial statements? The role of option compensation and other factors. *Journal of Financial Economics* 85:3, 667–708.
- Eichenseher, J. W., M. Hagigi & D. Shields (1989). Market reaction to auditor changes by OTC companies. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 9:1, 29–40.
- Ettredge, M. & R. Greenberg (1990). Determinants of fee cutting on initial audit engagements. *Journal of Accounting Research* 28:1, 198–210.
- Francis, J. R. & D. T. Simon (1987). A test of audit pricing in the small-client segment of the U.S. audit market. *The Accounting Review* 62:1, 145–157.
- Fried, D. & A. Schiff (1981). CPA switches and associated market reactions. *The Accounting Review* 56:2, 326–341.
- Gertsen, F. H. M., C. B. M. van Riel & G. Berens (2006). Avoiding reputation damage in financial restatements. *Long Range Planning* 39:4, 429–456.
- Goodwin, J. (1999). The effects of source integrity and consistency of evidence on auditors’ judgements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 18:2, 1–16.

- Gregory, A. & P. Collier (1996). Audit fees and auditor change; an investigation of the persistence of fee reduction by type of change. *Journal of Business Finance & Accounting* 23:1, 13–28.
- Grothe, M. & T. R. Weirich (2007). Analyzing auditor changes. *CPA Journal* 77:12, 14–23.
- Hackenbrack, K. E. & C. E. Hogan (2005). Client retention and engagement-level pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 24:1, 7–20.
- Haskins, M. E. (1987). Client control environments: an examination of auditors' perceptions. *The Accounting Review* 62:3, 542–563.
- Haskins, M. E. & D. D. Williams (1990). A contingent model of intra-big eight auditor changes. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 9:3, 55–74.
- Hagigi, M., B. D. Kluger & D. Shields (1993). Auditor change announcements and dispersion of investor expectations. *Journal of Business Finance & Accounting* 20:6, 787–802.
- Heikkilä, T. (2002). *Tilastollinen tutkimus*. 4. painos. Helsinki: Edita Prima Oy. 328 s. ISBN 951-37-3345-9.
- Hudaib, M. & T. E. Cooke (2005). The impact of managing director changes and financial distress on audit qualification and auditor switching. *Journal of Business Finance & Accounting* 32:9/10, 1703–1739.
- Ives Group Inc (2008). *Audit Analytics: Overview* [online]. Sutton: Ives Group Inc [siiteerattu 2.4.2008]. Saatavana World Wide Webistä:
<URL:<http://www.auditanalytics.com/0002>>
- Ives Group Inc (2007). *Data dictionary – Auditor changes*. Sutton: Ives Group Inc.
- Jensen, M. & W. Meckling (1976). Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics* 3:4, 305–360.

- Kallunki, J-P, P. Sahlström & M. Zerni (2007). Propensity to switch auditors and strictness of legal liability environment: the role of audit mispricing. *International Journal of Auditing* 11:3, 165–185.
- KHT-yhdistys (2007). *Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2007*. 1. painos. Helsinki: KHT-Media Oy.
- Kizirian, T. G., B. W. Mayhew & L. D. Sneathen Jr. (2005). The impact of management integrity on audit planning and evidence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 24:2, 49–67.
- Kluger, B. D. & D. Shields (1989). Auditor changes, information quality and bankruptcy prediction. *Managerial and Decision Economics* 10:4, 275–282.
- Knapp, M. C. (1985). Audit conflict: an empirical study of the perceived ability of auditors to resist management pressure. *The Accounting Review* 60:2, 202–211.
- Knapp, M. C. (1987). An empirical study of audit committee support for auditors involved in technical disputes with client management. *The Accounting Review* 62:3, 578–588.
- Knapp, Michael C. & F. Elikai (1988). Auditor Changes: A Note on the Policy Implications of Recent Analytical and Empirical Research. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 3:1, 78–86.
- Krishnan, J. & J. Krishnan (1997). Litigation risk and auditor resignations. *The Accounting Review* 72:4, 539–560.
- Libby, R. (1979). Bankers' and auditors' perceptions of the message communicated by the audit report. *Journal of Accounting Research* 17:1, 99–122.
- Magri, J. & P. J. Baldacchino (2004). Factors contributing to auditor-change decisions in Malta. *Managerial Auditing Journal* 19:7, 956–968.
- Marden, R. E., G. L. Holstrum & S. L. Schneider (1997). Control environment condition and the interaction between control risk, account type and management's assertions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 16:1, 51–68.

- Miller, J. R., S. A. Reed & R. H. Strawser (1993). Bank loan officers' perceptions of the new audit report. *Accounting Horizons* 7:1, 39–52.
- Owens-Jackson L. A., D. R. Robinson & S. W. Shelton (2008). Auditor resignations and dismissals. *CPA Journal* 78:1, 28–31.
- Roberts, R. W., G. W. Glezen & T. W. Jones (1990). Determinants of auditor change in the public sector. *Journal of Accounting Research* 28:1, 220–228.
- Sankaraguruswamy, S. & J. S. Whisenant (2004). An empirical analysis of voluntary supplied client-auditor realignment reasons. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 23:1, 107–121.
- Simon, D. & J. R. Francis (1988). The effects of auditor change on audit fees: tests of price cutting and price recovery. *The Accounting Review* 63:2, 113–127.
- Smith, D. B. (1986). Auditor "subject to" opinions, disclaimers and auditor changes. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 6:1, 95–108.
- Schwartz, K. B. (1982). Accounting changes by corporations facing possible insolvency. *Journal of Accounting, Auditing & Finance* 6:1, 32–43.
- Schwartz, K. B. & K. Menon (1985). Auditor switches by failing firms. *The Accounting Review* 60:2, 248–261.
- Simunic, D. A. (1980). The pricing of audit services: theory and evidence. *Journal of Accounting Research* 18:1, 161–190.
- Stanley, J. D. & F. T. DeZoort (2007). Audit firm tenure and financial restatements: an analysis of industry specialization and fee effects. *Journal of Accounting and Public Policy* 26:2, 131–159.
- Tucker, R. R. & E. M. Matsumura (1998). Going concern judgments: An economic perspective. *Behavioral Research in Accounting* 10, 179–217.
- Turner, L. E., J. P. Williams & T. R. Weirich (2005). An inside look at auditor changes. *CPA Journal*, Innovations Supplement, 12–21.

- Turner, L. E. & T. R. Weirich (2006). A closer look at financial statement restatements. *The CPA Journal* 76:12, 12–23.
- Turpen, R. A. (1990). Differential pricing on auditors' initial engagements: further evidence. *Auditing: Journal of Practice & Theory* 9:2, 60–76.
- Wallace, W. A. (2005). Auditor changes and restatements. *The CPA Journal* 75:3, 30–33.
- Wells, D. W. & M. L. Loudder (1997). The market effects of auditor resignations. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 16:1, 138–144.
- Williams, D. D. (1988). The potential determinants of auditor change. *Journal of Business Finance & Accounting* 15:2, 243–261.
- Woo, E. & H. C. Koh (2001). Factors associated with auditor changes: A Singapore study. *Accounting and Business Research* 31:2, 133–144.
- Xu, T., M. Najand & D. Ziegenfuss (2006). Intra-industry effects of earnings restatements due to accounting irregularities. *Journal of Business Finance & Accounting* 33:5-6, 696–714.

LIITTEET

LIITE 1. SPSS-tulosteet tutkimustuloksista

Mukautettu tilintarkastuskertomus

Crosstab

			Going Concern		Total
			0	1	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	5943	1924	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	75,5%	24,5%	100,0%
		% within Going Concern	70,1%	64,1%	68,5%
		% of Total	51,8%	16,8%	68,5%
	1,00	Count	2540	1076	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	70,2%	29,8%	100,0%
		% within Going Concern	29,9%	35,9%	31,5%
		% of Total	22,1%	9,4%	31,5%
Total	Count	8483	3000	11483	
	% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	73,9%	26,1%	100,0%	
	% within Going Concern	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	73,9%	26,1%	100,0%	

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	36,056 ^b	1	,000		
Continuity Correction ^a	35,782	1	,000		
Likelihood Ratio	35,536	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	36,053	1	,000		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 944,70.

*Tilintarkastuksen laajuuden rajoittaminen***Crosstab**

			Issue - Scope Limitation		Total
			0	1	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	7815	52	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	99,3%	,7%	100,0%
		% within Issue - Scope Limitation	68,7%	46,0%	68,5%
		% of Total	68,1%	,5%	68,5%
	1,00	Count	3555	61	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	98,3%	1,7%	100,0%
		% within Issue - Scope Limitation	31,3%	54,0%	31,5%
		% of Total	31,0%	,5%	31,5%
Total	Count		11370	113	11483
	% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste		99,0%	1,0%	100,0%
	% within Issue - Scope Limitation		100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total		99,0%	1,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	26,762 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^a	25,719	1	,000		
Likelihood Ratio	24,633	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	26,759	1	,000		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 35,58.

Valvontaympäristö

Crosstab

			Tarkastusympäristö		Total
			Ei ilmennyt tilannetta	Vähintään yksi tilanne	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	7166	701	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	91,1%	8,9%	100,0%
		% within Tarkastusympäristö	69,4%	60,9%	68,5%
		% of Total	62,4%	6,1%	68,5%
	1,00	Count	3166	450	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	87,6%	12,4%	100,0%
		% within Tarkastusympäristö	30,6%	39,1%	31,5%
		% of Total	27,6%	3,9%	31,5%
Total	Count		10332	1151	11483
	% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste		90,0%	10,0%	100,0%
	% within Tarkastusympäristö		100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total		90,0%	10,0%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	34,307 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^a	33,916	1	,000		
Likelihood Ratio	33,182	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	34,304	1	,000		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 362,45.

*Tilinpäätöksen uudelleenjulkaisu***Crosstab**

			Issue - Financial Restatement		Total
			0	1	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	7560	307	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	96,1%	3,9%	100,0%
		% within Issue - Financial Restatement	68,6%	65,5%	68,5%
		% of Total	65,8%	2,7%	68,5%
	1,00	Count	3454	162	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	95,5%	4,5%	100,0%
		% within Issue - Financial Restatement	31,4%	34,5%	31,5%
		% of Total	30,1%	1,4%	31,5%
Total		Count	11014	469	11483
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	95,9%	4,1%	100,0%
		% within Issue - Financial Restatement	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	95,9%	4,1%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	2,111 ^a	1	,146		
Continuity Correction ^a	1,966	1	,161		
Likelihood Ratio	2,078	1	,149		
Fisher's Exact Test				,154	,080
Linear-by-Linear Association	2,110	1	,146		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 147,69.

Erimielisyydet laskentaperiaatteista ja raportoinnista

Crosstab

			Issue - Accounting		Total
			0	1	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	7661	206	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	97,4%	2,6%	100,0%
		% within Issue - Accounting	68,9%	55,5%	68,5%
		% of Total	66,7%	1,8%	68,5%
	1,00	Count	3451	165	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	95,4%	4,6%	100,0%
		% within Issue - Accounting	31,1%	44,5%	31,5%
		% of Total	30,1%	1,4%	31,5%
Total		Count	11112	371	11483
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	96,8%	3,2%	100,0%
		% within Issue - Accounting	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	96,8%	3,2%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	29,961 ^b	1	,000		
Continuity Correction ^a	29,342	1	,000		
Likelihood Ratio	28,325	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	29,958	1	,000		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 116,83.

Tilintarkastuspalkkio

Crosstab

			Tilintarkastuspalkkio		Total
			Ei ilmennyt tilannetta	Vähintään yksi tilanne	
Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	,00	Count	7635	232	7867
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	97,1%	2,9%	100,0%
		% within Tilintarkastuspalkkio	68,3%	75,1%	68,5%
		% of Total	66,5%	2,0%	68,5%
	1,00	Count	3539	77	3616
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	97,9%	2,1%	100,0%
		% within Tilintarkastuspalkkio	31,7%	24,9%	31,5%
		% of Total	30,8%	,7%	31,5%
	Total	Count	11174	309	11483
		% within Tilintarkastusyhteisön vaihdon peruste	97,3%	2,7%	100,0%
		% within Tilintarkastuspalkkio	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	97,3%	2,7%	100,0%

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	6,355 ^a	1	,012		
Continuity Correction ^a	6,046	1	,014		
Likelihood Ratio	6,626	1	,010		
Fisher's Exact Test				,012	,007
Linear-by-Linear Association	6,355	1	,012		
N of Valid Cases	11483				

a. Computed only for a 2x2 table

b. 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 97,30.